

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Jakub Vojáček

**Ústavněprávní aspekty trestního práva
a rozpory trestněprávní úpravy ČR
s požadavkem proporcionality**

Diplomová práce

Olomouc 2021

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Ústavněprávní aspekty trestního práva a rozpory trestněprávní úpravy ČR s požadavkem proporcionality vypracoval samostatně a citoval jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci dne 7. 9. 2021

Jakub Vojáček

Poděkování:

Tímto děkuji vedoucímu své diplomové práce, JUDr. Bc. Marianu Kokešovi, Ph. D., za odborné vedení a cenné rady a doporučení, které mi po celou dobu jejího zpracování poskytoval.

Obsah

Seznam použitých zkratk	6
Úvod	7
1 Úvod do problematiky vztahu trestního práva k právu ústavnímu - význam, reflexe ústavních principů v TP.....	10
1.1 Trestní právo jako stěžejní legislativní prostředek ochrany ústavních hodnot.	10
1.2 Projevy ústavních principů v zásadách TP hmotného	12
1.2.1 Zásada subsidiarity trestní represe	12
1.2.2 Zásada zákonnosti (<i>nullum crimen sine lege</i>).....	13
1.2.3 Zásada humanismu	15
1.2.4 Zásada individuální odpovědnosti fyzických osob za spáchaný čin a zásada odpovědnosti za zavinění	16
1.2.5 Zásada souběžné nezávislé trestní odpovědnosti fyzických a právnických osob a zásada přechodu trestní odpovědnosti právnické osoby na právní nástupce	17
2 Ústavní hodnoty chráněné trestním právem.....	18
2.1 Podstatné náležitosti demokratického právního státu - význam, základní obsah pojmu	19
2.2 Trestněprávní ochrana lidských práv.....	21
2.2.1 Systematika zvláštní části trestního zákoníku v kontextu ochrany lidských práv - úvod do problematiky.....	22
2.2.2 Výjimky z obecného pravidla o pořadí jednotlivých hlav zvláštní části TZ.....	24
2.2.3 Lidská práva jako objekty trestných činů (základní rovina jejich trestněprávní ochrany).....	26
2.2.4 Ostatní roviny trestněprávní ochrany lidských práv.....	28
2.3 Ústavní hodnoty chráněné trestním právem odlišné od lidských práv.....	29

3	Problematická ustanovení trestního zákoníku z pohledu ústavnosti (proporcionalita)	32
3.1	§ 25 TZ o úplném vyloučení dětí mladších 15 let z trestní odpovědnosti	32
3.1.1	Základní východiska problematiky věkové hranice trestní odpovědnosti, komparace názorů z odborných kruhů	33
3.1.2	Ústavněprávní rozbor ustanovení § 25 TZ a hodnocení jeho ústavnosti	36
3.1.3	Aplikace testu proporcionality za účelem přezkumu ústavnosti ustanovení § 25 TZ.....	40
3.1.4	Výsledek provedené ústavněprávní analýzy a návrh vhodnějšího legislativního řešení daného problému	46
3.2	§ 28 TZ upravující podmínky krajní nouze jako okolnosti vylučující protiprávnost	47
3.2.1	Základní teoretická východiska institutu krajní nouze ve smyslu § 28 TZ	47
3.2.2	Problematické aspekty ustanovení § 28 TZ z pohledu ústavnosti a jeho ústavněprávní rozbor	49
3.2.3	Aplikace testu proporcionality za účelem posouzení ústavnosti podmínky proporcionality jednání v krajní nouzi stanovené § 28 TZ	52
3.2.4	Výsledek provedené ústavněprávní analýzy a návrh vhodnější legislativní formulace podmínek jednání v krajní nouzi	55
3.3	§ 141 TZ vymezující zvlášť závažný zločin zabití	58
3.3.1	Základní teoretický výklad k problematice zvlášť závažného zločinu zabití	58
3.3.2	Problematické aspekty ustanovení § 141 odst. 1 TZ z pohledu ústavního pořádku a jeho ústavněprávní analýza	59
3.3.3	Aplikace testu proporcionality, výstup z provedeného ústavněprávního rozboru a formulace vhodného řešení	62
	Závěr	64

Seznam použitých zdrojů.....	66
-------------------------------------	-----------

Abstrakt.....	70
----------------------	-----------

Seznam použitých zkratek

TP	Trestní právo
TČ	Trestný čin
FO	Fyzická osoba
PO	Právnícká osoba
LZPS	Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 ze dne 16. 12. 1992, o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku ČR
TZ	Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
ZSM	Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů
TOPO	Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů
OZ	Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
ÚS	Ústavní soud ČR
NS	Nejvyšší soud ČR
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
ČR	Česká republika
ČSR	Československá republika
ČSFR	Československá federativní republika
SRN	Spolková republika Německo

Úvod

Rozhodl jsem se si jako téma své diplomové práce zvolit *Ústavněprávní aspekty trestního práva a rozpory trestněprávní úpravy ČR s požadavkem proporcionality*. Pro takové rozhodnutí existují určité zásadní důvody. Tím hlavním je nepochybně nesporný celospolečenský význam trestního práva jako právního odvětví.

Pokud má být trestní právo totiž srovnáváno s ostatními právními odvětvími, lze říci, že má velmi specifickou povahu. Jeho účelem je především ochrana společnosti před společensky vůbec nejškodlivějšími činy, které zákonodárce označuje jako činy trestné. Trestní právo tedy poskytuje ochranu určitým společenským vztahům, zájmům a hodnotám, které jsou natolik významné, že požívají ústavní ochrany a požadavek na jejich ochranu je explicitně zakotven v Ústavě ČR, Listině základních práv a svobod a případně i v jiných předpisech ústavní síly. Zároveň sankcionuje pouze nejzávažnější případy jejich dotčení, tedy porušení či ohrožení, a tudíž má z hlediska jejich ochrany naprosto nezastupitelný význam.

Z toho důvodu je velmi logickým závěrem, že zrovna v případě trestního práva by měl být velice přísný požadavek na to, aby všechna ustanovení příslušných předpisů (tedy trestních předpisů) byla v souladu s ústavním pořádkem, aby všechny důležité zájmy a společenské vztahy byly chráněny řádně a dostatečně a aby nevznikaly nevhodné situace, kdy v důsledku aplikace trestních předpisů dojde k protiústavnímu zásahu do určitého ústavně chráněného zájmu, ať už lidského práva či jiného, ve snaze ochránit zájem, který se s ním v daném případě dostal do kolize.

Vzhledem k výše uvedeným skutečnostem jsem se rozhodl se zaměřit na studium trestních předpisů s cílem odhalit jejich problematiku, tedy potenciálně protiústavní ustanovení, a zjistil jsem, že výše uvedené požadavky na ústavní konformitu trestního práva nejsou vždy naplněny tak, jak by podle mého názoru být měly. Z toho důvodu je cílem mé diplomové práce na tento ne zcela zanedbatelný problém českého právního řádu upozornit, a sice tím způsobem, že se budu věnovat rozboru potenciálně protiústavních ustanovení trestního zákoníku, v rámci kterého budu ústavněprávními argumenty odůvodňovat jejich domnělou protiústavnost a následně navrhnout možnosti jejich vhodnější legislativní

formulace tak, aby byla jejich protiústavnost odstraněna, a tudíž aby se předešlo disproporcionálním zásahům do určitých ústavně chráněných hodnot, ke kterým by při jejich aplikaci v současné podobě mohlo dojít.

Trestní právo procesní má z hlediska zabezpečení dostatečně účinné ochrany nejdůležitějších ústavních hodnot samozřejmě také naprosto nezastupitelný význam, neboť bez řádné zákonné úpravy trestního procesu by právní ochrana garantovaná trestním právem hmotným byla zcela bezpředmětná, a působila by tak spíše pouze jako určité kodexy morálních zásad. Z toho důvodu by i v případě trestněprocesní úpravy měl být velice přísný požadavek na její ústavní konformitu a bezesporu by bylo možné nalézt i potenciálně protiústavní ustanovení trestního řádu. Důvodem, proč se navzdory těmto uvedeným skutečnostem ve své práci problematikou ústavněprávních aspektů trestního práva procesního zabývat nebudu, je tedy výhradně skutečnost, že ve spojení s toutéž problematikou v oblasti trestního práva hmotného by se jednalo o skutečně nesmírně obsáhlé téma, které by tudíž prakticky nebylo možno zpracovat v mezích povoleného rozsahu diplomové práce. Z toho důvodu jsem se rozhodl se v této práci zaměřit pouze na zkoumání ústavněprávních aspektů TP hmotného a ústavněprávní analýzu vybraných problematických ustanovení trestního zákoníku.

Obsahem úvodních dvou kapitol tak bude teoretický výklad o ústavněprávních aspektech trestního práva hmotného. Tyto kapitoly budou převážně popisného charakteru, bude v nich tudíž jednoznačně dominovat základní popisný postup. V první z nich budu rozvádět základní styčné plochy trestního práva s právem ústavním, konkrétně nastíním základní vztah trestního práva k právu ústavnímu a poté bude následovat výklad o základních zásadách trestního práva v kontextu ústavních principů. V kapitole druhé se posléze zaměřím na ústavněprávní zájmy a hodnoty, které má trestní právo chránit a jejichž ochrana je primárním účelem trestního práva (a proto by trestněprávní úprava měla být v tomto ohledu velmi precizní).

Následující třetí kapitola poté naopak bude převážně výzkumného charakteru, neboť se v ní budu již věnovat konkrétním problematickým ustanovením trestního zákoníku. Budu provádět jejich rozbor s cílem jejich interpretace a zjištění jejich smyslu a účelu, a to například s využitím důvodových zpráv k trestním předpisům, učebnicové literatury, judikatury a příslušné komentářové literatury. Následně je budu analyzovat z ústavněprávního hlediska a prostřednictvím ústavněprávních argumentů, především pak pomocí testu

proporcionality formulovaného judikaturou Ústavního soudu, budu odůvodňovat své závěry o jejich protiústavnosti. Výstupem rozboru každého takového ustanovení bude návrh vhodnějšího legislativního řešení daného problému takovým způsobem, aby byla odstraněna protiústavnost příslušného ustanovení a aby se předcházelo případným disproportcionálním zásahům do lidských práv či jiných ústavních hodnot při jejich aplikaci. V této části práce budu tedy uplatňovat převážně metodu dedukce a analýzy.

1 Úvod do problematiky vztahu trestního práva k právu ústavnímu - význam, reflexe ústavních principů v TP

Trestní právo je specifickým veřejnoprávním odvětvím, jehož účelem je ochrana společnosti před společensky nejkodlivějšími protiprávními činy, tedy před nejzávažnějšími případy dotčení zájmů chráněných trestním zákonem, které vzhledem ke svému významu požívají i ústavní ochrany.¹

Z toho důvodu by zrovna v případě trestního práva by měl být požadavek na dostatečnou a důslednou ochranu ústavně chráněných zájmů a hodnot velmi přísný. Rozhodně tedy není žádoucí, aby trestní právo při jejich ochraně v určitých případech selhávalo, a to zejména tím způsobem, kdy při aplikaci trestních předpisů dojde k disproporcionálnímu zásahu do některého z nich ve snaze ochránit kolidující hodnotu. Mé dosavadní poznatky z oblasti trestněprávní úpravy ČR mě však vedou k závěru, že v případě některých ustanovení by taková situace mohla za určitých okolností vzniknout.

Vzhledem k výše uvedenému tedy nelze ani v nejmenším pochybovat o naprosto zásadním společenském významu trestního práva. Je tudíž pochopitelné, že má velmi úzkou vazbu na ústavní právo, a že se v něm tudíž objevuje celá řada jeho prvků. V úvodních dvou kapitolách své diplomové práce se tedy budu věnovat problematice jednotlivých aspektů vztahu trestního práva k právu ústavnímu.

1.1 Trestní právo jako stěžejní legislativní prostředek ochrany ústavních hodnot

Hlavním projevem vztahu trestního práva k právu ústavnímu je nepochybně primární účel trestního práva. Jeho funkcí je totiž ochrana určitých společenských vztahů, zájmů a hodnot, které jsou natolik celospolečensky významné, že jsou chráněny i na ústavněprávní úrovni² a požadavek na jejich ochranu je výslovně stanoven v Ústavě ČR³, Listině základních

1 JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část*. 5. vydání. Praha: Leges, 2016, s. 19

2 Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009, trestnímu zákoníku, obecná část

3 čl. 1 a 5 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústavy ČR, ve znění pozdějších předpisů

práv a svobod⁴ a případně i v jiných předpisech ústavní síly (například v Ústavním zákoně o bezpečnosti ČR⁵).

Trestní právo zároveň společnosti nemá poskytovat ochranu ve všech případech porušení práva, ale pouze v případech společensky nejškodlivějších protiprávních činů, kdy již k dostatečné ochraně dotčených zájmů nepostačuje uplatnění mírnější formy odpovědnosti odpovědnosti podle jiného právního předpisu.⁶

Vzhledem k výše uvedenému je tedy zřejmá existence mnoha styčných ploch trestního práva s právem ústavním. Jelikož úkolem trestního práva je chránit společensky nejvýznamnější zájmy a hodnoty, a nadto v nejzávažnějších případech jejich dotčení, lze si jen velmi těžko představit, že by tato ochrana mohla být účinně realizována bez jeho existence.

Rovněž je zřejmé, že pouhý výše zmíněný ústavní imperativ k ochraně oněch nejzákladnějších společenských hodnot nemůže k zabezpečení jejich náležité ochrany postačovat. Účelem právních předpisů ústavní síly totiž není podrobné stanovení podmínek a způsobu poskytování ochrany lidským právům jednotlivců a veškerým ostatním ústavním hodnotám ze strany veřejné moci v nejrůznějších konkrétních případech, nicméně pouze vymezení základních formálních pravidel pro fungování a vzájemný vztah jednotlivých složek veřejné moci a jejich orgánů a určení základních principů vztahu mezi jednotlivcem a státní, resp. veřejnou mocí a jeho následná konkretizace.⁷

Ústavní pořádek ČR tudíž v tomto směru předpokládá určitou legislativní aktivitu, stanovení nutných zákonných mantinelů, v jejichž rámci je veřejná moc oprávněna a zároveň povinna v konkrétních případech poskytovat jednotlivcům ochranu jejich práv a oprávněných zájmů a zajišťovat ochranu jiných ústavně chráněných hodnot. Tato základní ústavní zásada, nazývaná též princip legality veřejné moci, je explicitně zakotvena v čl. 2 odst. 3 Ústavy⁸ a je proklamována i mnoha odbornými zdroji včetně komentářové literatury („výkon veřejné moci musí být vázán na konkrétní zákonnou normou vymezený rámec, což je nezastupitelnou náležitostí právního státu a základním prostředkem k zamezení libovůli veřejné moci“⁹).

4 čl. 1 a 3 usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku ČR, ve znění pozdějších předpisů

5 čl. 1 ústavního zákona č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky, ve znění pozdějších předpisů

6 JELÍNEK: *Trestní právo hmotné...*, s. 33

7 LANGÁŠEK, Tomáš a kol. *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012. Čl. 2 odst. 2.

8 čl. 2 odst. 3 Ústavy

9 RYCHETSKÝ, Pavel a kol. *Ústava ČR. Ústavní zákon o bezpečnosti ČR: Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2015. Čl. 2 odst. 3.

1.2 Projevy ústavních principů v zásadách trestního práva hmotného

Trestní právo je stejně jako jakékoli jiné právní odvětví ovládáno určitými právními zásadami (resp. principy). Právní zásady mohou být definovány jako určité vůdčí hodnotové ideje určující žádoucí směr a charakter právní úpravy v konkrétním právním odvětví, právním řádu nebo právním institutu, tedy obecná pravidla určující jeho základ, která jsou dána dlouholetými zákonitostmi určité právní kultury a která jsou obsažena v právním řádu každého právního státu bez ohledu na to, zda-li jsou explicitně vyjádřena v platných právních normách, nebo nikoli.¹⁰

Rozhodně tedy nelze zpochybňovat skutečnost, že určují podobu platné právní úpravy, jež z nich musí vycházet. Je tudíž samozřejmé, že má-li trestněprávní legislativa být v souladu s ústavním pořádkem, musí být reflexe ústavních principů v zásadách trestního práva hmotného velmi významná, neboť tyto musí ústavní principy bezvýhradně respektovat. Zásady trestního práva hmotného mají zaručit jeho ústavní konformitu jak v rovině legislativní (tzn. při tvorbě trestněprávních předpisů zákonodárcem), tak v rovině aplikační (při aplikaci trestněprávních norem orgány veřejné moci).¹¹

S ohledem na tyto skutečnosti se v aktuální kapitole budu věnovat problematice reflexe ústavních principů v jednotlivých zásadách TP hmotného.

1.2.1 Zásada subsidiarity trestní represe

Zásada subsidiarity trestní represe (nazývaná také zásadou pomocné role trestní represe nebo ekonomie trestní hrozby¹²) je výslovně vyjádřena v § 12 odst. 2 trestního zákoníku.¹³ Vyjadřuje, že trestní právo je krajním, nejzazším možným prostředkem, který má stát k dispozici k ochraně ústavně chráněných zájmů na zákonné úrovni. Trestní odpovědnost má být vyhrazena pouze pro případy společensky nejškodlivějších protiprávních činů, ve kterých

10 OSINA, Petr. *Teorie práva*. Praha: Leges, 2013, s. 75.

11 ŠÁMAL, Pavel. Trestní zákoník a naplňování funkcí a základních zásad trestního práva hmotného. *Bulletin advokacie*, 2009, roč. 20, č. 10, s. 22.

12 JELÍNEK: *Trestní právo hmotné...*, s. 33

13 § 12 odst. 2 TZ

mimotrestní prostředky nejsou způsobilé poskytnout ochranu v dostatečném rozsahu (trestní právo je tak prostředkem poslední instance neboli „ultima ratio“).¹⁴

Důvodem požadavku aplikace trestněprávních prostředků pouze v nejzávažnějších případech dotčení zájmů společnosti a právního státu je nepochybně značná míra závažnosti trestních sankcí. Uplatnění trestních sankcí s sebou vždy nutně nese velmi zásadní zásah do ústavně zaručených práv dotčené osoby, který může vyvolat řadu negativních vedlejších důsledků v její osobní sféře (včetně osob jí blízkých apod.). Z toho důvodu je vždy třeba důsledně zkoumat, zda-li je použití prostředků trestního práva v daném případě k zajištění adekvátní ochrany dotčených zájmů skutečně nezbytné.¹⁵

Pokud by v daném případě byl učiněn závěr, že zasažené zájmy lze dostatečně uspokojit i mírnějšími mimotrestními prostředky, uplatnění trestní represe by nezbytné nebylo, a bylo by tudíž protiústavním zásahem do lidských práv osoby, které byla trestní sankce uložena (jednoznačně by neobstálo v druhém bodě testu proporcionality, kterým je *potřebnost* a v jehož rámci se zkoumá, zda-li příslušného legitimního cíle nelze dosáhnout i mírnějšími prostředky¹⁶).

Výše uvedené skutečnosti lze tedy shrnout jednoznačným závěrem o velmi úzkém vztahu zásady subsidiarity trestní represe s ústavními principy, zejména poté s principem proporcionality (přiměřenosti - viz výše). Jednak působí jako velmi účinný korektiv, který má již ve fázi legislativního procesu zabránit vzniku protiústavních ustanovení trestních předpisů (nutí totiž zákonodárce zvažovat míru společenské škodlivosti jednotlivých forem jednání a posuzovat, které z nich by měly být kriminalizovány), a jednak apeluje na orgány činné v trestním řízení, aby trestní právo nebylo aplikováno v případech, u kterých je to vzhledem k nižšímu stupni společenské škodlivosti nežádoucí.

1.2.2 Zásada zákonnosti (*nullum crimen sine lege*)

Je zcela nesporné, že i zásada zákonnosti, tedy *nullum crimen sine lege* (žádný trestný čin bez zákona) a *nulla poena sine lege* (není trestu bez zákona) tvořící spolu s výše rozvedenou zásadou subsidiarity trestní represe páteř trestního práva hmotného má mimořádný význam z hlediska garance souladu trestní legislativy s ústavním pořádkem a

14 DRAŠTÍK, Antonín a kol. *Trestní zákoník. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2015. § 12 odst. 2.

15 ŠÁMAL: *Trestní zákoník a naplňování funkcí...*, s. 22

16 Nález Ústavního soudu ze dne 12. 10. 1994, sp. zn. Pl. ÚS 4/94 (46/1993 USn.)

ústavní konformity postupu orgánů činných v trestním řízení při aplikaci trestněprávních norem. O její značné důležitosti svědčí i skutečnost, že má své explicitní zákonné zakotvení (§ 12 odst. 1 TZ)¹⁷ a také svoji výslovnou oporu na úrovni ústavního pořádku (v čl. 39 Listiny, což se týká jak komponentu *nullum crimen sine lege*¹⁸, tak i *nulla poena sine lege*¹⁹).

Prvním a velmi zásadním ústavněprávním aspektem zásady zákonnosti je její primární účel, který spočívá v zamezení libovůli veřejné moci při aplikaci trestního práva hmotného. V minulosti se soudy při posuzování trestnosti určitého jednání řídily výhradně svojí volnou úvahou či zvyklostmi,²⁰ což je však postup, který mohl v důsledku chybné úvahy soudu velmi snadno vyústit v protiústavní zásah do lidských práv dotčené osoby, a nelze tedy pochybovat o jeho nepřijatelnosti v demokratickém právním státě.

Striktní požadavek zákonné formy pro právní normy vymezující trestné činy a stanovující podmínky trestní odpovědnosti tedy má vést k taxativnímu, srozumitelnému a určitému stanovení jednoznačných zákonných mantinelů, v jejichž mezích jsou orgány činné v trestním řízení oprávněny a povinny se při uplatňování trestní represe pohybovat (tedy stanovení předpokladů, za nichž se určité jednání stává trestným činem, a podmínek a možného rozsahu legitimního uplatnění trestněprávních zásahů).²¹

Zásada zákonnosti má dále velmi úzkou vazbu na princip právní jistoty (resp. princip legitimního očekávání nebo také princip předvídatelnosti práva²²). Jednotlivec by měl mít vždy alespoň hrubou představu o tom, zda-li je jednání, jehož se v daném případě dopouští, v souladu, či v rozporu s právem,²³ přičemž je zřejmé, že v oblasti trestního práva by vzhledem k již zmiňované mimořádné závažnosti trestních sankcí měl tento požadavek být ještě výrazně posílen. Obeznamení jednotlivců s podmínkami trestnosti jejich jednání v náležitém rozsahu má být dosaženo právě zákonnou formou pro veškeré právní normy upravující podmínky trestní odpovědnosti.

V souvislosti s principem právní jistoty je nutno zmínit také jeho nutný komponent v podobě zákazu retroaktivity (zpětného působení) trestněprávních norem formulovaného čl. 40

17 § 12 odst. 1 TZ

18 čl. 39 LZPS, první část věty

19 čl. 39 LZPS, druhá část věty

20 ŠÁMAL: *Trestní zákoník. Komentář...*, § 12 odst. 1, s. 108 - 126

21 HUSSEINI, Faisal a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2020. Čl. 39, s. 1219 - 1240

22 Nález Ústavního soudu ze dne 1. 2. 2013, sp. zn. IV. ÚS 2127/12-2 (25/2013 USn.)

23 Nález Ústavního soudu ze dne 20. 9. 2006, sp. zn. II. ÚS 566/05 (170/2006 USn.)

odst. 6 Listiny²⁴ a rovněž vyjádřeného formulací zásady *nullum crimen sine lege praevia*, který je *lex specialis* ve vztahu k obecnému zákazu retroaktivity.²⁵ Bylo by totiž v příkrém rozporu s požadavkem spravedlnosti a budování důvěry občanů v právo, pokud by jednotlivec jednal s důvěrou v právní dovořenost svého jednání, přičemž toto by následně bylo podle později účinné právní úpravy posouzeno jako protiprávní, případně by bylo spojováno s přísnějšími sankcemi než podle původní právní úpravy.²⁶ Právě této nežádoucí situaci má zabránit připuštění použití novější trestněprávní úpravy pouze tehdy, je-li pro pachatele trestného činu příznivější.

1.2.3 Zásada humanismu

V případě zásady humanismu je reflexe ústavních principů velmi zásadní a projevuje se především ve dvou základních rovinách. První z nich spočívá zejména v povaze zájmů, které trestní právo chrání. Trestní právo chrání zájmy a základní hodnoty demokratické společnosti, lidská práva a jiné podstatné náležitosti právního státu vyplývající z čl. 1 odst. 1 Ústavy,²⁷ přičemž požadavek na jejich ochranu je v trestním právu vyjádřen právě zásadou humanismu (jde totiž o elementární lidské, tedy „humánní“ hodnoty, jež je nutné účinně chránit).²⁸

Součástí ochrany základních společenských hodnot v souladu se zásadou humanismu je i skutečnost, že trestní právo neopomíná potřeby obětí trestných činů a zakotvuje prostředky sloužící k jejich ochraně (neboť dotčení jejich subjektivních zájmů je samozřejmě úzce spjato s dotčením zájmů společnosti).²⁹

Zásada humanismu má poté velmi úzkou vazbu na zákonné i ústavní požadavky na uplatňování trestní odpovědnosti a ukládání trestněprávních sankcí, což je nepochybně druhým jejím základním aspektem, v němž je patrný velmi silný vliv ústavních principů. Konkrétní opora se na legislativní úrovni nachází v § 38 (požadavek přiměřenosti trestních sankcí) a § 39 TZ (zásada přiměřenosti a individualizace trestu) a na úrovni ústavněprávní poté v čl. 7 odst. 2 Listiny (zákaz nelidského, krutého nebo ponižujícího trestu, tedy zásada humanity trestních sankcí).

24 čl. 40 odst. 6 LZPS

25 Nález Ústavního soudu ze dne 4. 2. 2020, sp. zn. Pl. ÚS 15/19 (ÚS 143/2020)

26 Nález Ústavního soudu ze dne 12. 11. 2013, sp. zn. Pl. ÚS 22/13 (185/2013 USn.)

27 čl. 1 odst. 1 Ústavy

28 ŠÁMAL: Trestní zákoník a naplňování funkcí..., s. 22

29 MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. Restorativní potenciál trestního práva hmotného. *Trestněprávní revue*, 2014, roč. 13, č. 10, s. 233

Zásada humanismu je tak právě oním příkazem k přiměřenosti trestních sankcí, trestní sankcí nesmí být osobě, proti které se trestní řízení vede, způsobena větší újma, než jaká je nezbytná k ochraně příslušného dotčeného zájmu demokratické společnosti.³⁰ Z toho důvodu je nepochybné, že zásada humanismu úzce souvisí s již zmiňovanou zásadou subsidiarity trestní represe a rovněž s ústavním principem proporcionality (hovoříme-li o *nezbytnosti* použitého prostředku k dosažení sledovaného legitimního cíle, pohybujeme se v mezích druhého bodu testu proporcionality, v němž zkoumáme, zda-li totožného nebo obdobného výsledku nelze dosáhnout i jinými, mírnějšími prostředky).³¹

Požadavek *nezbytnosti* trestních sankcí také souvisí s jejich kategorizací na tresty a ochranná opatření a charakterem jejich konkrétních druhů. Jako primární účel trestní sankce tak nemá být vnímáno způsobení újmy dotčené osobě, ale má sledovat především snahu o resocializaci a společenskou reintegraci pachatele TČ (event. činu jinak trestného). Z toho důvodu by mělo být preferováno uložení pouze ochranného opatření před uložením trestu (jehož hlavním znakem je zejména způsobení újmy pachateli TČ), pokud jím lze dosáhnout dostatečné ochrany dotčených společenských hodnot.³²

1.2.4 Zásada individuální odpovědnosti fyzických osob za spáchaný čin a zásada odpovědnosti za zavinění

Zásada individuální odpovědnosti fyzických osob za spáchaný čin se v českém trestním právu projevuje tak, že vznik trestní odpovědnosti je podmíněn spácháním trestného činu. Pouze spáchání činu výslovně označeného trestním zákonem za trestný může založit trestní odpovědnost,³³ neboť každá osoba nese odpovědnost za své jednání, a trest tak má být osobní újmu pachatele.³⁴ Tento požadavek je v právním státě zcela pochopitelný, neboť má-li trestní represe být účelnou a vyhovovat požadavku ochrany základních společenských hodnot v nejzávažnějších případech jejich dotčení, je samozřejmé, že trestem jakožto následkem trestní odpovědnosti by měla být postižena právě osoba, jež trestný čin spáchala.

Nespravedlivé odsouzení, resp. uložení trestu osobě, která trestný čin nespáchala, by logicky nemohlo mít žádný význam z pohledu ochrany zájmů společnosti, ale naopak by

30 ŠÁMAL, Pavel. Trestání v oblasti hospodářských trestných činů z hlediska jeho účelu a smyslu podle zákona včetně obecných principů a zásady subsidiarity trestní represe. In: ZOUFALÝ, Vladimír a kol. (eds.). XX. Karlovarské právní dny - Jubilejní sborník. Praha: Leges, 2012, s. 246

31 Tamtéž

32 MASOPUST ŠACHOVÁ: Restoratívni potenciál..., s. 233

33 § 12 odst. 1 TZ

34 JELÍNEK: *Trestní právo hmotné...*, s. 39

vedlo k jejich bezdůvodnému narušení.³⁵ Jelikož by v takovém případě chyběl legitimní cíl uložení trestu, jednalo by se o porušení ústavně zaručených práv osoby, již by byl uložen (došlo by k porušení principu proporcionality, nebyla by splněna ani podmínka vhodnosti).³⁶

Zásada odpovědnosti za zavinění je stěžejní zásadou trestního práva hmotného, která je zakotvena v § 13 odst. 2 TZ (k trestní odpovědnosti je vždy nutné minimálně nedbalostní zavinění).³⁷ Trestněprávní úprava ČR tak zcela vylučuje možnost objektivní odpovědnosti (tedy odpovědnosti bez zavinění), následek jednání pachatele musí být pachatelem vždy způsoben zaviněně.³⁸ Důvodem podmíněnosti trestní odpovědnosti zaviněním pachatele je pravděpodobně úvaha zákonodárce, že trestní sankce vždy představují natolik zásadní zásah do ústavně zaručených práv osoby, vůči které jsou uplatněny, že v případech objektivní odpovědnosti vzhledem k příliš nízkému stupni společenské škodlivosti nemůže být jejich použití nikdy nezbytné. Opět je zde tedy patrná souvislost s ústavním principem proporcionality, účelem této zásady je patrně zabránění protiústavním zásahům do lidských práv dané osoby (uplatňování trestní represe v případech objektivní odpovědnosti by selhávalo v druhém bodě testu proporcionality, tedy při zkoumání *potřebnosti*³⁹).

1.2.5 Zásada souběžné nezávislé trestní odpovědnosti fyzických a právnických osob a zásada přechodu trestní odpovědnosti na právní nástupce právnické osoby

Tyto dvě zásady mají rovněž společný účel, který je odůvodnitelný ústavními principy. Účel **zásady souběžné nezávislé trestní odpovědnosti fyzických a právnických osob** (§ 9 odst. 3 TOPO⁴⁰) patrně úzce souvisí s účelem uzákonění trestní odpovědnosti právnických osob.

V současné neustále se rozvíjející struktuře moderní společnosti mají PO velmi široký prostor pro ovlivňování většiny společenských oblastí, a tudíž i pro páchání trestné činnosti. Z toho důvodu je v zájmu zabezpečení dostatečné ochrany společenských zájmů a hodnot nutné umožnit trestní stíhání PO. Trestní stíhání pouze FO totiž nemusí být vždy účelné, a to jednak z důvodu, že identifikace konkrétní odpovědné FO může být vzhledem k složitosti

35 NOVOTNÝ, Oto a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2007, s. 48.

36 BARTOŇ: *Základní práva...*, s. 96

37 § 13 odst. 2 TZ

38 ŠÁMAL: *Trestní zákoník a naplňování funkcí...*, s. 22

39 BARTOŇ: *Základní práva...*, s. 96

40 § 9 odst. 3 zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů

organizační struktury příslušné PO v některých případech nemožná, a jednak z důvodu, že potrestání pouze určité fyzické osoby nemusí vzhledem k rozsáhlosti aparátu dané PO v dostatečném rozsahu plnit preventivní a represivní funkci.⁴¹

Také **zásada přechodu trestní odpovědnosti na právní nástupce právnické osoby** (§ 10 TOPO⁴²) zřejmě sleduje účel v podobě možnosti dostatečné a řádné ochrany společenských hodnot ústavněprávní úrovně. Má totiž naprosto zjevně docílit toho, aby PO neměla po spáchání trestného činu možnost vyhnout se právním následkům trestní odpovědnosti svým zánikem nebo některou z forem transformace.⁴³ Pokud by totiž takovou možnost měla, vedlo by to nejspíše k tomu, že řada trestných činů spáchaných právnickými osobami by nemohla být ze strany veřejné moci spravedlivě potrestána. V mnoha případech protispolečenských jednání PO by tak nemohla být realizována účinná ochrana hodnot požívajících i ochrany ústavněprávní.

41 ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2018, s. 1 - 71 (§ 1)

42 § 10 TOPO

43 JELÍNEK, Jiří: K přechodu trestní odpovědnosti právnické osoby na právního nástupce. *Bulletin advokacie*, 2015, roč. 26, č. 5, s. 21

2 Ústavní hodnoty chráněné trestním právem

Jak jsem již zmiňoval, úkolem trestního práva je chránit zájmy a základní hodnoty demokratické společnosti, lidská práva a jiné podstatné náležitosti demokratického právního státu⁴⁴ vyplývající z čl. 1 odst. 1 Ústavy.⁴⁵ Předmětem aktuální kapitoly tedy bude pojednání o konkrétních zájmech a hodnotách požívajících trestněprávní ochrany a především poté způsobu, jakým jsou trestním právem chráněny.

2.1 Podstatné náležitosti demokratického právního státu - význam, základní obsah pojmu

Tento pojem není v právních předpisech ústavní síly nijak definován, pouze se objevuje v čl. 9 odst. 2 Ústavy (nepřípustnost změny podstatných náležitostí demokratického právního státu).⁴⁶

Tento teoretický koncept byl následně rozvíjen v judikatuře Ústavního soudu a zásadní význam měl v tomto ohledu především náleží PI. ÚS 27/09 (známý jako „kauza Melčák“), v němž Ústavní soud potvrdil existenci určitých esenciálních, nedotknutelných hodnot demokratické společnosti, pro které použil v současné době již všeobecně známé souhrnné označení „materiální jádro“, nebo též „materiální ohnisko Ústavy“. Jde tedy o určité přirozenoprávní jádro ústavního pořádku, jehož obsahem jsou právě ony podstatné náležitosti demokratického právního státu jakožto elementární ústavní hodnoty, které jsou neodmyslitelně spjaté s materiálním právním státem a nemohou být změněny ani ústavním zákonem, neboť by tím došlo k odstranění právního státu samotného.⁴⁷

Ústavní soud v tomto nálezu dále konstatoval, že mezi podstatné náležitosti demokratického právního státu patří především suverenita lidu a principy politické organizace společnosti vyjádřené v čl. 5 a 6 Ústavy (svobodný a dobrovolný vznik a volná soutěž

44 ŠÁMAL: Trestní zákoník a naplňování funkcí..., s. 22

45 čl. 1 odst. 1 Ústavy

46 čl. 9 odst. 2 Ústavy

47 Nález Ústavního soudu ze dne 10. 9. 2009, sp. zn. PI ÚS 27/09 (199/2009 USn.)

politických stran, příkaz k respektování demokratických principů politickými stranami⁴⁸ a požadavek, aby politická rozhodnutí vycházela z vůle většiny vyjádřené svobodným hlasováním, přičemž však musí zohledňována i ochrana menšin⁴⁹), dále imperativ k ochraně základních práv a svobod soudní mocí⁵⁰ a prohlášení LZPS za součást ústavního pořádku ČR,⁵¹ poté pochopitelně principy obsažené v přirozenoprávních ustanoveních Listiny, tedy jednak deklaratorní záruka lidských práv jakožto nezadatelných, nezcizitelných, nepromlčitelných a nezrušitelných přirozených práv,⁵² která přísluší každému člověku bez rozdílu už jen z titulu jeho narození a existence (jsou tak ze strany veřejné moci pouze deklarována, nikoli konstituována),⁵³ a jednak právo na odpor ve smyslu čl. 23 Listiny⁵⁴ a právo na soudní a jinou právní ochranu garantované hlavou V. Listiny.⁵⁵ Obsah pojmu podstatných náležitostí demokratického právního státu lze tudíž ve stručnosti shrnout tak, že jde o principy soustředěné v několika článcích I. hlavy Ústavy a V. hlavy Listiny a slavnostně prohlášené v preambuli Ústavy.⁵⁶

Ústavní soud pod podstatné náležitosti demokratického právního státu subsumoval i základní principy volebního práva (všeobecnost, rovnost, přímost, tajnost).⁵⁷ Tento závěr by však patrně bylo možné dovodit i bez příslušného nálezu, neboť principy volebního práva jsou zakotveny v čl. 21 Listiny,⁵⁸ jde tedy o komponenty jednoho ze základních práv, jejichž ochrana je součástí materiálního jádra Ústavy bez dalšího (viz výše).

Mezi podstatné náležitosti demokratického právního státu je pochopitelně nutno zařadit i princip dělby státní (veřejné) moci na složku zákonodárnou (legislativu), výkonnou (exekutivu) a soudní (jurisdikci) vyjádřený v čl. 2 odst. 1 Ústavy, části věty za středníkem.⁵⁹

Tento princip sice Ústavní soud ve své judikatuře za podstatnou náležitost demokratického právního státu ani jednou výslovně neprohlásil (mohl jej však vnímat jako komponent suverenity lidu, kterou za esenciální a nedotknutelnou hodnotu demokratické společnosti označil opakovaně), nemůže však být sebemenších pochyb o tom, že na něj takto

48 čl. 5 Ústavy

49 čl. 6 Ústavy

50 čl. 4 Ústavy

51 čl. 3 Ústavy

52 čl. 1 LZPS

53 HUSSEINI: *Listina základních práv a svobod. Komentář...*, čl. 1, s. 73 - 119

54 čl. 23 LZPS

55 Hlava V. LZPS

56 Nález ÚS Pl. ÚS 27/09

57 Nález Ústavního soudu ze dne 6. 2. 2001, sp. zn. Pl. ÚS 42/2000 (64/2001 Sb.)

58 čl. 21 LZPS

59 čl. 2 odst. 1 Ústavy, část věty za středníkem

nahlíží, neboť jednak je tento postoj jednoznačně patrný z některých jeho nálezů (například o něm hovoří jako o „*principu právního státu*“⁶⁰ nebo se o něm zmiňuje v úzké souvislosti s již zmiňovanými principy politické organizace společnosti formulovanými v čl. 5 a 6 Ústavy - „... *nebylo zjištěno ohrožení principu dělby moci, soutěže politických sil a ochrany parlamentních menšin.*“⁶¹) a jednak je zřejmé, že princip dělby moci je základním předpokladem legitimacy veřejné moci, bez nějž by žádné jiné hodnoty demokratické společnosti nemohly být účinně zabezpečeny.⁶²

Spornou otázkou se zdá být podřazení principu legality veřejné moci (čl. 2 odst. 3 LZPS) pod podstatné náležitosti demokratického právního státu. ÚS sice vnímá požadavek podřízenosti veřejné moci zákonu jako nedílnou součást koncepce právního státu,⁶³ jelikož má stanovením nutných zákonných mantinelů zamezit libovůli z její strany, je však nutno mít na paměti, že legalita a legitimita nejsou pojmy totožné a mohou se v některých případech dostat do kolize.

Samotná existence zákonného základu pro určitý úkon orgánu veřejné moci sama o sobě není zárukou legitimacy a ústavní konformity takového jednání (obzvlášť v situaci, kdy se výkon veřejné moci nezakládá na mandátu lidu, nicméně na principu svrchovanosti zákona, a nevytvěrá tak z vůle většiny).⁶⁴ Z toho důvodu může být princip legality veřejné moci v konkrétních případech upozaděn požadavkem její legitimacy - z mého pohledu se tak nejedná o za všech okolností nedotknutelnou ústavní hodnotu, a proto jej spíše nepovažuji za součást materiálního ohniska Ústavy.

2.2 Trestněprávní ochrana lidských práv

Ochrana lidských práv jednotlivců veřejnou mocí je zaručena celou řadou ustanovení předpisů ústavní síly (čl. 1, 3 a 4 Ústavy,⁶⁵ dále ustanovení hlavy I. a V. Listiny apod.⁶⁶) a je nedílnou součástí podstatných náležitostí demokratického právního státu, což několikrát ve své judikatuře zdůraznil Ústavní soud ve shodě s názory doktrinálními. Je tak naprosto

60 Nález Ústavního soudu ze dne 17. 3. 2009, sp. zn. Pl. ÚS 24/08 (56/2009 USn.)

61 Nález Ústavního soudu ze dne 10. 7. 2014, sp. zn. Pl. ÚS 28/13-3 (137/2014 USn.)

62 SLÁDEČEK, Vladimír a kol. *Ústava České republiky. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2016. Čl. 9, s. 104 - 121.

63 Nález Ústavního soudu ze dne 21. 12. 1993, sp. zn. Pl. ÚS 19/93 (1/1993 USn.)

64 PROCHÁZKA, Antonín. Legalita, legitimita a kontinuita. *Právní rozhledy*, 1995, roč. 3, č. 10, s. 408

65 čl. 1, 3 a 4 Ústavy

66 Hlava I. a V. Listiny

logické, že ochrana lidských práv zaujímá v oblasti trestněprávní ochrany velmi významnou pozici.

2.2.1 Systematika zvláštní části trestního zákoníku v kontextu ochrany lidských práv - úvod do problematiky

Při objasňování způsobu realizace trestněprávní ochrany lidských práv se nejprve zaměřím na problematiku vztahu systematiky zvláštní části trestního zákoníku a ochrany jejich jednotlivých okruhů.

Právě ona systematika zvláštní části trestního zákoníku v zásadě vyjadřuje stupeň důležitosti, kterou zákonodárce jednotlivým hodnotám požívajícím trestněprávní ochrany při rekodifikaci trestního práva hmotného přisoudil. Zvláštní část trestního zákoníku se totiž skládá z třinácti hlav, z nichž každá chrání primárně určitý konkrétní okruh hodnot, přičemž jejich pořadí zpravidla odráží význam těchto jednotlivých okruhů chráněných zájmů.⁶⁷

Budeme-li se pohybovat v terminologii trestněprávní nauky, je třeba zmínit, že každý z těchto jednotlivých okruhů trestněprávně chráněných hodnot tvoří **druhový objekt** trestných činů soustředěných v příslušné hlavě zvláštní části trestního zákona.⁶⁸ Objektem trestného činu se totiž v obecné rovině rozumí určité společenské vztahy, zájmy nebo hodnoty, které pachatel trestného činu svým společensky škodlivým jednáním porušuje nebo ohrožuje, a které jsou tudíž předmětem trestněprávní ochrany.⁶⁹ Druhový nebo též skupinový objekt poté označuje souhrn společenských vztahů, zájmů a hodnot, který je utvářen společnými znaky individuálních objektů určité skupiny trestných činů (které jsou v zájmu přehlednosti a srozumitelnosti trestněprávní úpravy a také za účelem již zmiňovaného vyjádření důležitosti a charakteru jednotlivých oblastí trestním právem chráněných hodnot vždy soustředěny v jedné konkrétní hlavě zvláštní části trestního zákoníku).⁷⁰

Lze tedy říci, že zákonodárce jednotlivé hlavy zvláštní části trestního zákoníku seřadil sestupně podle společenského významu jejich druhových objektů (což však neplatí bezvýjimečně - viz dále).⁷¹ Za nejdůležitější společenskou hodnotu tedy zjevně považoval ochranu lidských práv, kterou nadřazuje nad ostatní chráněné zájmy demokratické společnosti,

67 HULÁN, Petr. *Nový trestní zákoník (rekodifikace trestního práva)* [online]. Mka.nosko.cz, 11. 4. 2014 [cit. 2021-03-04]. Dostupné z: <https://www.mka-nosko.cz/posts/novy-trestni-zakonik-rekodifikace-trestniho-prava/>

68 JELÍNEK: *Trestní právo hmotné...*, s. 172

69 JELÍNEK: *Trestní právo hmotné...*, s. 170

70 JELÍNEK: *Trestní právo hmotné...*, s. 172

71 ŠÁMAL: *Trestní zákoník. Komentář...*, zvláštní část, s. 1451 - 3554

neboť v úvodních hlavách jsou soustředěny prakticky výhradně jen trestné činy, které určitým způsobem zasahují lidská práva.⁷²

Do popředí zvláštní části přitom zařadil trestné činy dotýkající se takových lidských práv, jejichž ochranu pokládá za společensky nejnutnější. Jedná se o **práva vycházející z přirozené lidské existence, důstojnosti a tělesné integrity, především tedy o právo na život, dále na ochranu zdraví, osobní svobody, lidské důstojnosti, nedotknutelnosti, soukromí apod.**⁷³ Ochrana těchto práv má být zabezpečena především hlavou první (trestné činy proti životu a zdraví), hlavou druhou (trestné činy proti svobodě a právům na ochranu osobnosti, soukromí a listovního tajemství) a hlavou třetí (trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti).⁷⁴

Poté následují **trestné činy ohrožující nebo narušující rodinné společenství** jakožto základní stavební kámen demokratické společnosti, **zájmy dětí a případně i jiných rodinných příslušníků**, které jsou upraveny hlavou čtvrtou (trestné činy proti rodině a dětem).⁷⁵

Hlava pátá (**trestné činy proti majetku**) následně slouží zejména k ochraně nejhrůznějších majetkových zájmů fyzických a právnických osob, které zjevně mají svůj ústavněprávní původ v čl. 11 Listiny, jenž obsahuje ústavní záruku práva vlastnit majetek,⁷⁶ a z hlediska charakteru ústavních hodnot, které jsou předmětem její ochrany, velmi úzce souvisí a částečně se překrývá s hlavou šestou (trestné činy hospodářské), která chrání nejen ony majetkové zájmy, nicméně také oprávněné hospodářské zájmy fyzických a právnických osob ve smyslu hlavy IV Listiny,⁷⁷ některá ústavně zaručená kulturní práva (konkrétně práva k výsledkům tvůrčí duševní činnosti ve smyslu čl. 34 odst. 1 Listiny)⁷⁸ a rovněž hospodářské zájmy státu, které jsou patrně komponentem zájmu na řádném fungování veřejných záležitostí a veřejné moci jako celku (viz dále).⁷⁹

Co se týče lidských práv, která podle teorie generačního dělení náleží do třetí generace, obsahuje zvláštní část trestního zákoníku jen jednu hlavu, z jejíhož označení vyplývá, že je určena primárně k ochraně těchto práv, a sice hlavou sedmou (trestné činy proti životnímu

72 Tamtéž

73 Důvodová zpráva k části druhé TZ, zvláštní část

74 Tamtéž

75 Tamtéž

76 čl. 11 LZPS

77 Hlava IV LZPS

78 Hlava IV, díl 4 TZ

79 ŠÁMAL: *Trestní zákoník. Komentář...*, zvláštní část, s. 1451 - 3554

prostředí)⁸⁰, která na zákonné úrovni realizuje ochranu **práva na příznivé životní prostředí** ve smyslu čl. 35 Listiny.⁸¹ Jelikož mezi práva třetí generace bývá obecně řazeno i právo na mír, bylo by možné uvést i díl druhý hlavy třinácté, který vymezuje trestné činy proti míru a válečné trestné činy.⁸²

Pořadí jednotlivých hlav zvláštní části TZ tedy zpravidla odráží společenský význam jednotlivých chráněných okruhů lidských práv. Z toho důvodu lze říci, že systematika zvláštní části TZ v hrubých rysech nastiňuje postupný generační vývoj lidských práv. V rámci vývoje konceptu lidských práv se totiž nejprve formovaly myšlenky ochrany fundamentálních práv vyvěrajících z lidské přirozenosti, která jsou základním předpokladem svobodné a důstojné lidské existence, přičemž v souvislosti s rozvojem společnosti a novými společenskými otázkami a sociálními procesy na tato práva následně navazovala práva další, která funkčně doplňovala a zdokonalovala jimi poskytovanou ochranu, a v konečném důsledku tak zvyšovala celkový standard ochrany jednotlivce. Z toho logicky vyplývá, že vývoj jednotlivých lidskoprávních generací by měl postupovat od nejvýznamnějších práv po méně významná a že ochrana práv pozdější generace postrádá logického smyslu, nejsou-li dostatečně zabezpečena práva generace předchozí.

2.2.2 Výjimky z obecných pravidel o pořadí jednotlivých hlav zvláštní části TZ

Výše uvedené pravidlo o řazení jednotlivých hlav zvláštní části TZ podle významu jejich druhových objektů, jakož i s ním související skutečnost, že systematika zvláštní části TZ odpovídá generačnímu vývoji lidských práv, však neplatí bezvýjimečně, jelikož zákonodárce se od něj v některých případech z určitých legitimních důvodů odchýlil.

Typickým příkladem může být **právo na ochranu zdraví**, o jejichž významu pro zabezpečení plnohodnotné a důstojné lidské existence nemůže být sebemenších pochyb, přesto se však patrně myšlenka jeho ochrany objevila až společně s hospodářskými, sociálními a kulturními právy, tedy právy druhé generace.⁸³ Důvodem jsou přílišné nároky zabezpečení tohoto práva na kvalitu sociálního aparátu daného státu, kterým v období rozvoje práv první generace, tedy na konci 18. století,⁸⁴ nejspíše žádný stát nebyl schopen uspokojivě

80 Hlava VII TZ

81 čl. 35 LZPS

82 Díl 2 Hlavy XIII TZ

83 ŠERÁ, Hana. Historické kořeny a východiska zakotvení lidských práv v systému práva. *Právní rozhledy*, 2020, roč. 28, č. 6, s. 207

84 Tamtéž

dostát. Jako podobný příklad lze uvést **ochranu rodiny, dětí a jiných rodinných příslušníků**, která je vnímána jako esenciální, nedotknutelná hodnota moderní společnosti, jež byla zákonodárcem zařazena do hlavy čtvrté zvláštní části TZ,⁸⁵ přestože k jejímu rozvoji v důsledku její vazby na sociální rozvinutost společnosti rovněž došlo až v rámci druhé generace.

Jako další vhodný příklad mohou posloužit **komponenty volebního práva občanů** (právo občanů podílet se na správě věcí veřejných svobodnou volbou svých zástupců do příslušných orgánů veřejné moci, všeobecné, rovné, přímé a tajné hlasovací právo a právo na rovný přístup k voleným funkcím),⁸⁶ a **právo na přístup k nezávislému a nestrannému soudu**.⁸⁷ Tato práva představují nejzákladnější politická práva, která se objevila již v rámci první lidskoprávní generace,⁸⁸ přesto však byla zákonodárcem zařazena až do hlavy X zvláštní části TZ, a sice z důvodu, že řádný průběh voleb a referenda umožňující jejich účinnou realizaci nepochybně patří do oblasti správného fungování veřejné moci a jejích orgánů, kterou mají v rovině trestního práva zajistit především ustanovení hlavy X.⁸⁹

Příkladem situací, kdy se zákonodárce odchýlil od pravidla řazení jednotlivých hlav zvláštní části TZ podle významu jejich druhových objektů, resp. jimi chráněných lidských práv, mohou být hlava VII. (**trestné činy obecně nebezpečné**) a hlava XIII (**trestné činy proti lidskosti, proti míru a válečné trestné činy**). Důvodem k vyčlenění TČ obecně nebezpečných do hlavy VII je jejich velmi specifická povaha spočívající v možnosti způsobení dalekosáhlých a velmi závažných škodlivých následků v podobě úmrtí či těžké újmy na zdraví početnější skupiny osob nebo obrovských majetkových škod - je tudíž naprosto logické, že tyto trestné činy zasluhují zvláštní pozornost.⁹⁰

Co se týče TČ **proti lidskosti, proti míru a válečné trestné činy**, jsou velmi specifické tím, že útočí na samotné principy lidství, na esenciální, nejzákladnější hodnoty přirozené lidské existence, kterými jsou zejména život, zdraví, lidská důstojnost, rovnost a garance lidských práv všem lidem bez ohledu na jejich národnost, rasu, barvu pleti, náboženství apod., přičemž se zároveň vyznačují jak mimořádně vysokou intenzitou, tak i rozsahem porušení nebo ohrožení chráněných zájmů (obvykle se jedná o systematické útoky namířené vůči velmi

85 Důvodová zpráva k části druhé TZ, zvláštní část

86 čl. 21 LZPS

87 čl. 36 odst. 1 LZPS

88 ŠERÁ: Historické kořeny..., s. 207

89 Důvodová zpráva k části druhé TZ, zvláštní část

90 DRAŠTÍK: *Trestní zákoník. Komentář...*, hlava VII - trestné činy obecně nebezpečné

početnému okruhu osob. Jedná se tedy o zvláště kruté a zavrženíhodné formy protispolečenských jednání, kterým je rovněž třeba věnovat mimořádnou pozornost a jejichž zakotvení v českém TZ je zároveň výrazem naplnění mezinárodněprávních závazků ČR.⁹¹

2.2.3 Lidská práva jako objekty trestných činů (základní rovina jejich trestněprávní ochrany)

První rovina ochrany lidských práv trestním právem je zcela nepochybná - trestní právo poskytuje lidským právům ochranu tím způsobem, že sankcionuje protiprávní činy, které je porušují nebo ohrožují, v situacích, kdy se mimotrestní prostředky ukážou být neúčelnými.⁹²

Lidská práva, která jsou trestním právem tímto způsobem chráněna, mají povahu objektu trestného činu (objekt v obecné rovině označuje soubor společenských vztahů, zájmů a hodnot chráněných trestním zákonem).⁹³ Individuální objekt trestného činu jakožto konkrétní jednotlivý zájem, který je zasahován jednáním popsaným v příslušné skutkové podstatě,⁹⁴ obvykle v daném ustanovení TZ není výslovně vyjádřen, může však být snadno dovozen z charakteru objektivní stránky daného trestného činu (tedy z toho, jaké jednání a jaký následek příslušná skutková podstata předpokládá) a také z názvu příslušné hlavy zvláštní části TZ, který vždy zahrnuje označení druhového objektu trestných činů v ní obsažených.⁹⁵

Každá z hlav zvláštní části TZ vždy chrání primárně určitý konkrétní okruh lidských práv, který charakterizuje její druhový objekt. Neznamená to však, že určité konkrétní lidské právo je vždy chráněno výhradně ustanoveními obsaženými v hlavě, pod jejíž název ho lze subsumovat (tedy v níž jsou upraveny trestné činy, jejichž druhovému objektu dané právo odpovídá). Z toho důvodu teorie rozlišuje pojem primárního (hlavního) a sekundárního (vedlejšího) objektu. Primárním objektem se rozumí konkrétní vztah, zájem nebo hodnota, na níž daný trestný čin útočí přímo, tedy bezprostředně, a k jejíž ochraně je tudíž příslušné ustanovení zvláštní části TZ určeno především.⁹⁶ Naproti tomu sekundární objekt představuje určitý zájem, který není jednáním předpokládaným danou skutkovou podstatou zasahován

91 ŠÁMAL: *Trestní zákoník. Komentář...*, hlava XIII, s. 3483 - 3554

92 JELÍNEK: *Trestní právo hmotné...*, s. 171

93 JELÍNEK: *Trestní právo hmotné...*, s. 170

94 JELÍNEK: *Trestní právo hmotné...*, s. 175

95 JELÍNEK: *Trestní právo hmotné...*, s. 172

96 JELÍNEK: *Trestní právo hmotné...*, s. 175

přímo (bezprostředně), nicméně pouze určitým způsobem nepřímo či vzdáleně.⁹⁷ Jako příklad lze uvést přečin ublížení na zdraví ve smyslu § 146 odst. 1 TZ,⁹⁸ jehož sekundárním objektem může být například majetek poškozeného, neboť ublížení na zdraví podle § 122 odst. 1 TZ může například záležet i v dočasné ztrátě nebo omezení způsobilosti poškozeného vykonávat svoji výdělečnou činnost.⁹⁹

Lidská práva tedy nepožívají trestněprávní ochrany pouze ve formě primárních objektů, ale také jakožto objekty sekundární. Systematiku zvláštní části TZ tudíž nelze chápat tak, že jednotlivá lidská práva jsou chráněna izolovaně, tedy výhradně jen ustanoveními soustředěnými v konkrétní hlavě, ale je nutno ji vnímat jako komplexní a vzájemně provázaný systém, jelikož lidská práva mohou být chráněna i ustanoveními vymezujícími trestné činy, jejichž druhový ani individuální objekt s dotčeným lidským právem zdánlivě nijak nesouvisí.

Řada lidských práv je však chráněna i ustanoveními ležícími mimo konkrétní hlavu zvláštní části TZ, která je k jejich ochraně určena zejména, formou primárních objektů. Jedná se především o případy mimořádně významných lidských práv a hodnot, jejichž porušení či ohrožení musí být zákonodárcem zohledněno jako možný zaviněný následek jednání pachatele u mnoha různých (a mnohdy typově velmi odlišných) trestných činů, a sice formou zvlášť přitěžující okolnosti podmiňující užití vyšší trestní sazby. Typickým příkladem takto rozsáhle chráněného práva je vzhledem ke své nezpochybnitelné důležitosti vcelku pochopitelně lidský život - zaviněné způsobení smrti pachatelem je jako zvlášť přitěžující okolnost součástí celé řady kvalifikovaných skutkových podstat, například v § 168 odst. 1, odst. 5 TZ¹⁰⁰, § 272 odst. 1, odst. 2 pís. d)¹⁰¹ nebo odst. 3 pís. a)¹⁰² a spousty dalších).¹⁰³

Podobně důsledné trestněprávní ochraně se těší i základní hodnoty rodinného společenství, zejména pak ochrana zájmů a lidských práv dítěte, především jeho život a zdraví a dále jeho rozumový, citový a mravní vývoj.¹⁰⁴ Dítě je totiž v moderní demokratické společnosti automaticky považováno za slabšího a zranitelnějšího jedince v porovnání s jedincem dospělým, a sice z důvodu své obvykle nižší fyzické i mentální vyspělosti a dosud neukončeného duševního vývoje, který s sebou zákonitě nese určitá rizika například v podobě

97 JELÍNEK: *Trestní právo hmotné...*, s. 176

98 § 146 odst. 1 TZ

99 § 122 odst. 1 TZ

100 § 168 odst. 1, odst. 5 TZ

101 § 272 odst. 1, odst. 2 pís. d)

102 § 272 odst. 1, odst. 3 pís. a)

103 JELÍNEK: *Trestní právo hmotné...*, s. 529

104 HULMÁKOVÁ, Jana, VÁLKOVÁ, Helena. Trestněprávní ochrana dětí podle nového trestního zákoníku. *Trestněprávní revue*. 2010, roč. 9, č. 10, s. 307

vážné psychické újmy s dlouhodobými, mnohdy i celoživotními následky, osvojení nesprávných morálních návyků, ohrožení sexuality s trvalými důsledky apod.¹⁰⁵ Z toho důvodu je naprostou samozřejmostí jednak zvláštní zákonná ochrana dětí a jednak povinnost specifického postupu příslušných orgánů veřejné moci v případech, které se dotýkají zájmů dítěte. Ústavněprávní garance tohoto privilegovaného postavení dětí jsou zakotveny v čl. 32 Listiny.¹⁰⁶ Imperativ k vyššímu standardu ochrany u dětí a mladistvých obsahují také mnohé mezinárodní smlouvy, jimiž je ČR vázána,¹⁰⁷ z nichž je nutné zmínit zejména Úmluvu o právech dítěte, která představuje katalog jeho ústavně zaručených práv.¹⁰⁸

Zákonodárce se při rekonstrukci trestního práva hmotného tedy snažil dostát výše uvedeným závazkům nejen zakotvením trestných činů ohrožujících důležité zájmy dítěte v hlavě IV zvláštní části TZ („trestné činy proti rodině a dětem“)¹⁰⁹, ale také vymezením trestných činů útočících na tyto zájmy v rámci jiných hlav patrně z důvodu specifické povahy jejich individuálních objektů (např. některých sexuálních trestných činů hlavy III, typicky § 187 odst. 1¹¹⁰ či § 193 odst. 1 TZ¹¹¹) a samozřejmě rovněž přísnějším postihováním trestněprávně relevantních jednání namířených proti různorodým zájmům, jejichž hmotným předmětem útoku je dítě (obdobně jako v předchozím uvedeném případě práva na život formou zvlášť přitěžujících okolností vedoucích k naplnění kvalifikovaných skutkových podstat)¹¹², neboť trestněprávní útoky vůči dítěti jsou z výše uvedených důvodů pochopitelně společensky škodlivější.¹¹³

2.2.4 Ostatní roviny trestněprávní ochrany lidských práv

Trestní právo nechrání lidská práva pouze sankcionováním nejzávažnějších protispoločenských činů, jež na ně útočí, nicméně například také respektováním jiných ústavních principů či zásad na ně bezprostředně navazujících.

Typicky se jedná o již zmiňovanou zásadu humanismu navazující na zásadu humanity trestních sankcí, konkrétně tedy o její komponent v podobě požadavku přiměřenosti a

105 Tamtéž

106 čl. 32 LZPS

107 HULMÁKOVÁ: Trestněprávní ochrana dětí..., s. 307

108 Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., o sjednání Úmluvy o právech dítěte, ve znění účinném od 6. 2. 1991

109 Hlava IV zvláštní části TZ

110 § 187 odst. 1 TZ

111 § 193 odst. 1 TZ

112 Např. 287 odst. 2 pís. b) TZ

113 HULMÁKOVÁ: Trestněprávní ochrana dětí..., s. 307

individualizace trestních sankcí (§ 38 odst. 1 TZ)¹¹⁴, resp. trestu (§ 39 odst. 1 TZ)¹¹⁵, a rovněž o zásadu subsidiarity trestní represe. Jak požadavek ukládání trestních sankcí s ohledem na okolnosti daného konkrétního případu, zejména povahu a závažnost spáchaného činu a osobní poměry pachatele, tak i požadavek použití trestněprávních prostředků pouze ve společensky neškodlivějších případech, v nichž nepostačuje uplatnění žádné mírnější formy odpovědnosti, sleduje zjevný účel v podobě zamezení protiústavním zásahům do lidských práv dotčené osoby ze strany orgánů veřejné moci - k těmto by totiž pochopitelně došlo, pokud by jí byla způsobena větší újma, než je v daném případě v demokratické společnosti *nezbytné*.¹¹⁶

Jak jsem již zmiňoval dříve, požadavek nezbytnosti újmy způsobené dotčené osobě uplatněním trestní sankce se projevuje také subsidiární úlohou trestů - primárním účelem nemá být způsobení újmy, nicméně resocializační a reintegrační snahy vůči pachateli TČ nebo činu jinak trestného, pročež musí být upřednostněno uložení pouze ochranného opatření, lze-li tohoto účelu v dostatečném rozsahu dosáhnout i tímto způsobem.¹¹⁷

Mezi nejdůležitější aspekty trestněprávní ochrany lidských práv bezesporu patří také zohledňování práv obětí trestných činů,¹¹⁸ která byla vzhledem ke své důležitosti zákonodárcem vyčleněna do samostatného zákona.¹¹⁹

2.3 Ústavní hodnoty chráněné trestním právem odlišné od lidských práv

Trestní právo nechrání pouze lidská práva, ale i jiné esenciální hodnoty demokratické společnosti, které požívají ústavněprávní ochrany. Problematika ústavněprávních aspektů trestního práva a souladu aktuálně účinné trestněprávní úpravy s ústavním pořádkem je však mimořádně rozsáhlá a abstraktní. Přestože by tak bezesporu bylo možno v trestním zákoníku nalézt i problematiku ustanovení určená primárně k ochraně jiných hodnot než lidských práv, rozhodl jsem se jim z důvodu limitovaného rozsahu diplomové práce v její analytické části nevěnovat. Z toho důvodu v teoretické části práce ve vší stručnosti zmíním pouze

114 § 38 odst. 1 TZ

115 § 39 odst. 1 TZ

116 ŠÁMAL: Trestání v oblasti hospodářských trestných činů..., s. 246

117 MASOPUST ŠACHOVÁ: Restoratívni potenciál..., s. 233

118 Tamtéž

119 Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů

nejzákladnější fakta týkající se trestněprávně chráněných společenských hodnot odlišných od lidských práv.

Lze konstatovat, že existují dvě různé kategorie trestněprávně chráněných ústavních hodnot odlišných od lidských práv. První z nich tvoří **podstatné náležitosti demokratického právního státu odlišné od lidských práv**.

Tyto principy nemají povahu lidských práv v pravém slova smyslu, přesto však tvoří nedílnou součást materiálního jádra Ústavy a na lidská práva úzce navazují, neboť především výkonem politických práv zakotvených v čl. 20 - 23 Listiny¹²⁰ dochází k jejich realizaci.¹²¹ Z naprosté většiny jsou tedy spojeny s realizací volebního práva a řádným průběhem voleb.¹²² Konkrétně se jedná o princip suverenity lidu a dělby moci ve smyslu čl. 2 odst. 1 Ústavy¹²³ a dále principy politické organizace společnosti zakotvené v čl. 5 a 6 Ústavy (princip svobodné a volné soutěže politických sil,¹²⁴ princip rozhodování většiny za současného respektování a ochrany práv menšin¹²⁵) a čl. 21 odst. 2 Listiny (princip vlády na čas¹²⁶).

Ustanovení určená k ochraně těchto principů nalezneme především v hlavě X zvláštní části TZ, z ostatních hlav je možno zmínit například § 179¹²⁷ (porušování svobody shromažďování a sdružování).¹²⁸

Druhou zmiňovanou kategorií poté tvoří **společenské zájmy a hodnoty, které podle striktního výkladu dosavadní judikatury Ústavního soudu nejsou přímou součástí materiálního jádra ústavního pořádku, tedy podstatnými náležitostmi demokratického právního státu**, nicméně jejich ochrana je nezbytným předpokladem pro to, aby hodnoty patřící do materiálního ohniska Ústavy mohly být veřejnou mocí zabezpečeny a účinně chráněny.

Zajištění ochrany těchto hodnot je absolutně nezbytným předpokladem zachování stability ČR jako suverénního státu, demokratických základů republiky a demokratického zřízení a umožnění respektování podstatných náležitostí demokratického právního státu, jejich ochrana tedy požívá totožného významu jako ochrana podstatných náležitostí samotných.¹²⁹

120 čl. 20 - 23 LZPS

121 HUSSEINI: *Listina základních práv a svobod. Komentář...*, čl. 20 - 23, s. 628 - 727

122 Důvodová zpráva k hlavě X TZ

123 čl. 2 odst. 1 Ústavy

124 čl. 5 Ústavy

125 čl. 6 Ústavy

126 čl. 21 odst. 1 LZPS

127 § 179 TZ

128 ŠÁMAL: *Trestní zákoník. Komentář...*, § 179, s. 1783 - 1789

129 Důvodová zpráva k hlavě IX zvláštní části TZ

Konkrétně se jedná o **územní celistvost, bezpečnost, obranyschopnost a ústavní zřízení ČR**.¹³⁰ Imperativ k jejich ochraně je spolu se základními prostředky poskytnutými veřejné moci k naplnění tohoto účelu je zakotven v samostatném ústavním zákoně (o bezpečnosti ČR).¹³¹ Jejich trestněprávní ochranu poté mají poté zajistit především ustanovení hlavy IX zvláštní části TZ.¹³²

130 čl. 1 ústavního zákona o bezpečnosti ČR

131 UHL, Pavel. *Ústavní zákon o bezpečnosti České republiky. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2015. S. 23

132 Důvodová zpráva v hlavě IX zvláštní části TZ

3 Problematická ustanovení trestního zákoníku z pohledu ústavnosti (proporcionality)

Význam trestního práva pro ochranu esenciálních hodnot demokratické společnosti je zcela neopomenutelný. Z toho důvodu je naprostou samozřejmostí, že trestní právo by v oblasti ochrany ústavně chráněných zájmů mělo sloužit jako „vzor“ pro ostatní právní odvětví a sehrávat úlohu jejich nezbytného „strážce“ na legislativní úrovni, pročež by se při jejich ochraně rozhodně nemělo dopouštět žádných pochybení zejména v podobě protiústavních zásahů do lidských práv.

Předmětem této kapitoly tedy bude analýza vybraných problematických, tedy potenciálně protiústavních ustanovení trestního zákoníku. U každého takového ustanovení budu nejprve interpretovat jeho problematické body především pomocí učebnicové a komentářové literatury a příslušné judikatury, případně i vhodných odborných článků ve sbornících či na internetových stránkách, a poté budu na základě výsledků této interpretace uvádět ústavněprávní argumenty odůvodňující jeho domnělou protiústavnost, přičemž budu používat především test proporcionality Ústavního soudu, případně i jiné metody poměrování kolidujících hodnot. Konečným výstupem analýzy každého ustanovení bude návrh jeho vhodnější zákonné formulace tak, aby nebezpečí protiústavních zásahů vzniklých jeho aplikací bylo eliminováno nebo alespoň sníženo.

3.1 § 25 trestního zákoníku o úplném vyloučení dětí mladších 15 let z trestní odpovědnosti

V aktuální kapitole se nejprve budu věnovat problematice ústavnosti § 25 TZ, který stanovuje minimální věkovou hranici umožňující vznik trestní odpovědnosti. Podle tohoto ustanovení nemohou být děti mladší 15 let vůbec trestně odpovědné, jedná se tak o absolutní, bezvýjimečné vynětí dětí mladších 15 let z trestní odpovědnosti.¹³³ Věk tedy patří mezi obligatorní zákonné znaky trestného činu ve smyslu § 13 odst. 1 TZ¹³⁴, konkrétně mezi znaky obecné (jejichž účelem není odlišit jednotlivé trestné činy od sebe navzájem, neboť na rozdíl od typových znaků jsou pro všechny trestné činy společné),¹³⁵ které pokud nejsou naplněny, nemůže se za žádných okolností jednat o trestný čin. Dítě mladší 15 let se tedy podle české

133 § 25 TZ

134 § 13 odst. 1 TZ

135 JELÍNEK: *Trestní právo hmotné...*, s. 138

trestněprávní úpravy nemůže nikdy dopustit trestného činu, nicméně pouze tzv. činu jinak trestného.¹³⁶

3.1.1 Základní východiska problematiky věkové hranice trestní odpovědnosti, komparace názorů z odborných kruhů

Věková hranice trestní odpovědnosti je však dlouhodobě předmětem mnoha diskuzí v řadách odborné i laické veřejnosti. Mezi odborníky v oblasti práva ani v jiných kruzích rozhodně nepanuje jednoznačná shoda ohledně toho, kde by se věková hranice trestní odpovědnosti měla v ideálním případě nacházet, případně zda-li by vůbec měla být konkrétní věková hranice stanovena a rozpoznávací a ovládací schopnosti dítěte ve vztahu k jeho jednání naplňujícímu znaky trestného činu by neměly být namísto toho posuzovány individuálně na základě volného uvážení soudce.

V souvislosti s tím je nutné zmínit, že věková hranice trestní odpovědnosti se v jednotlivých státech mnohdy velmi liší, a to nejen napříč právními kulturami, ale například i v rámci jednoho kontinentu u států s velmi podobnými právními systémy založenými na takřka totožných principech.¹³⁷ I toto svědčí o mimořádné složitosti této problematiky, která poskytuje velmi široký prostor pro argumentaci pro zvýšení či snížení věkové hranice trestní odpovědnosti podle trestního práva ČR, případně i její úplné zrušení. To se samozřejmě dotýká i ústavněprávní roviny, neboť neuvážlivá právní úprava trestní odpovědnosti dětí pochopitelně může za určitých okolností vést k selhávání orgánů veřejné moci při poskytování ochrany elementárním společenským hodnotám zasaženým jejich jednáním, přičemž by logicky docházelo právě k protiústavním zásahům veřejné moci do těchto zájmů.

Osobně se domnívám, že přesně takové důsledky striktním stanovením věkové hranice trestní odpovědnosti na 15 let hrozí, z toho důvodu se v následujících odstavcích zaměřím na rozbor § 25 TZ z ústavněprávního hlediska a na základě svých odůvodněných závěrů budu následně navrhnout vhodnější způsoby legislativního ošetření trestní odpovědnosti dětí.

Zprvu se budu věnovat teleologickému výkladu § 25 TZ s cílem zjištění důvodů, které zákonodárce měl k zakotvení věkové hranice trestní odpovědnosti na 15 let. Z důvodové zprávy k trestnímu zákoníku v tomto ohledu příliš vycházet nelze, neboť je velmi strohá a

136 JELÍNEK: *Trestní právo hmotné...*, s. 142

137 NOVÁK, František. *Děti za mřížemi: Hranice trestní odpovědnosti rozděluje svět* [online]. Euro.cz, 17. 3. 2017 [cit. 2021-03-22]. Dostupné z: <https://www.euro.cz/politika/deti-za-mrizemi-hranice-trestni-odpovednosti-rozdeluje-svet-1336960>

pouze potvrzuje již známou skutečnost, že se jedná o velmi spornou problematiku - uvádí, že „Po rozsáhlé diskuzi při přípravě návrhu rekodifikace trestního práva hmotného osnova přebírá hranici trestní odpovědnosti podle platné právní úpravy.“¹³⁸ Mnohem užitečnější však v tomto ohledu může být důvodová zpráva k zákonu o soudnictví ve věcech mládeže, která sice připouští narůstající počet případů mnohdy velmi brutální kriminality páchané dětmi mladšími 15 let, nicméně proti snížení věkové hranice trestní odpovědnosti argumentuje tím, že účelnějším řešením při její prevenci je reforma trestního soudnictví nad mládeží umožňující užití specifických výchovných a ochranných opatření.¹³⁹

K prakticky totožnému závěru se v komentářové literatuře přiklání Pavel Šámal, který zde zdůrazňuje, že v systému soudnictví ve věcech mládeže velmi výrazně převažuje restorativní (nápravný) charakter justice nad retributivním (odplatným, represivním) charakterem,¹⁴⁰ neboť trestněprávní prostředky upravené v ZSM by neměly sledovat účel v podobě způsobení újmy pachateli trestného činu nebo činu jinak trestného zdaleka v takové míře, v jaké tak činí v případě trestání dospělých pachatelů trestní zákoník, nicméně by se měly primárně soustředit na resocializaci mladistvého, resp. dítěte mladšího 15 let, jeho reintegraci do společnosti, výchovné působení na něj, zažehnání nepříznivých okolností (např. nevhodných sociálních poměrů), které jej vedly k jednání vykazujícímu vyjma věku znaky trestného činu, zabránění případnému dalšímu rozvoji jeho kriminálních sklonů apod.¹⁴¹

Důvodem k takovému postoji je zřejmě domněnka, že mladiství (a tím spíše děti mladší 15 let) mají vzhledem ke svému dosud neukončenému rozumovému a mravnímu vývoji stále ještě značný potenciál k nápravě, osvojení správných morálních návyků a vedení spořádaného způsobu života v dospělosti, tudíž ochrana zájmů demokratické společnosti v takových případech nezbytně nevyžaduje trestání a působení újmy, nicméně postačí některé ze specifických výchovných či ochranných opatření upravených ZSM.

Z komentáře k § 25 TZ lze dovést velice podobné závěry s tím, že je zde nad rámec argumentace použité v komentáři k ZSM (viz výše) uvedeno, že důvodem k striktnímu stanovení spodní hranice trestní odpovědnosti na 15 let věku je skutečnost, že u dítěte mladšího 15 let se automaticky presumuje nedostatečná úroveň rozpoznávacích a ovládacích

138 Důvodová zpráva k § 25 TZ

139 Důvodová zpráva k zákonu č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů. Obecná část. Bod 2 - hlavní principy navrhované úpravy.

140 ŠÁMAL, Pavel a kol. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011.

141 ŠÁMAL: *Zákon o soudnictví...*, § 89, s. 696 - 706

schopností ve vztahu k jím spáchanému činu jinak trestnému.¹⁴² Možnost posuzování rozpoznávacích a ovládacích schopností u každého jednotlivého dítěte individuálně soudem, aniž by byla pevná věková hranice trestní odpovědnosti stanovena, odmítá Šámal s tím, že by na soudce kladlo příliš vysoké nároky a neslo s sebou nebezpečí nejednotného rozhodování.¹⁴³

Lze tedy říci, že zákonodárce stanovením konkrétní věkové hranice trestní odpovědnosti sledoval především účel v podobě restorativního působení na děti trestně neodpovědné pro nedostatek věku, neboť se domníval, že vzhledem k jejich předpokládaně nízké úrovni rozumové a mravní vyspělosti je u nich možnost nápravy obvykle značná (a tudíž není nezbytné jim působit újmu v rozsahu nutně spojeném s trestními sankcemi), a také zamezení trestání dětí, které si vzhledem ke svým nedostatečným rozpoznávacím a ovládacím schopnostem nejsou schopny uvědomit skutečný význam svého jednání a posoudit jeho důsledky.

S těmito názory se ztotožňují i mnozí odborníci v oblasti práva. Roman Vicherek dává za pravdu Šámalovi, že absence přesně určené věkové hranice trestní odpovědnosti by se spojovala s přílišnými obtížemi v rozhodovací praxi soudů a zároveň by vyvolávala riziko nejednotného rozhodování, a nadto uvádí, že systém opatření upravených ZSM je citlivě vyvážen a naprosto odpovídá restorativnímu účelu soudnictví ve věcech mládeže, protože je na místě se vyvarovat jakýchkoli neuvážlivých hodnocení založených na tvrzení o narůstající brutální kriminalitě mládeže.¹⁴⁴

Maroš Matiaško konstatuje, že snižování věkové hranice trestní odpovědnosti je podle jeho názoru neúčelným, neboť kriminalita trestně neodpovědné mládeže je závažným problémem vyžadujícím dlouhodobé a komplexní řešení, a proto je navrhování snížení věkové hranice trestní odpovědnosti pouhým alibismem a zakrýváním ve skutečnosti velmi složitého problému jednoduchým, avšak absolutně neúčinným řešením.¹⁴⁵

Podle jiných názorů zajistí dostatečnou ochranu společenských zájmů rovněž pouze opatření zakotvená v ZSM, přičemž volání po snížení věkové hranice trestní odpovědnosti je jen důsledkem tlaku médií a veřejnosti, která zcela opomíjí restorativní charakter soudnictví

142 ŠÁMAL: *Trestní zákoník. Komentář...*, § 25, s. 366 - 368

143 Tamtéž

144 VICHEREK, Roman. Jak trestat děti a trestně neodpovědné mladistvé. *Trestněprávní revue*, 2016, roč. 15, č. 1, s. 1

145 MATIAŠKO, Maroš. K otázce věkové hranice trestní odpovědnosti. *Realita a mystifikace. Trestněprávní revue*, 2008, roč. 7, č. 7, s. 214

pro mládež a za jediný spravedlivý důsledek protiprávního činu dítěte považuje pomstu v podobě jeho samoučelného potrestání.¹⁴⁶

Vzhledem k výše uvedenému je tedy možné konstatovat, že mezi odborníky obecně převažuje názor o neúčelnosti, či dokonce nehumánnosti snižování věkové hranice trestní odpovědnosti. S tímto závěrem se ovšem já osobně rozhodně nemohu ztotožnit. Jak jsem již v této podkapitole uváděl, domnívám se totiž, že striktní stanovení věkové hranice trestní odpovědnosti na 15 let může vzhledem k okolnostem daného konkrétního případu zapříčinit, že veřejná moc nebude mít k dispozici dostatečně účelné legislativní prostředky k ochraně dotčených zájmů, a tudíž z důvodu absence patřičného zákonného rámce pro výkon své pravomoci bude nucena do těchto zájmů protiústavně zasáhnout.

Tento stav je v demokratickém právním státě podle mého názoru zcela neakceptovatelný, z toho důvodu naprosto souhlasím se stanoviskem bývalé ministryně spravedlnosti Daniely Kovářové, která argumentuje právě oním nikoli zcela zanedbatelným statistickým podílem závažných trestných činů (přesněji činů jinak trestných) dětí mladších 15 let a chybějícími nutnými společenskými nástroji k adekvátní reakci na tuto závažnou formu protiprávní činnosti, přičemž navrhuje snížení hranice trestní odpovědnosti alespoň pro společensky nejškodlivější trestné činy,¹⁴⁷ a také s postojem některých poslanců, kteří by podle provedeného výzkumu byli ochotni případné snížení věkové hranice trestní odpovědnosti podpořit.¹⁴⁸

3.1.2 Ústavněprávní rozbor ustanovení § 25 TZ a hodnocení jeho ústavnosti

Pokud se zaměřím na zdůvodnění obvyklých argumentů proti snižování věkové hranice trestní odpovědnosti ve světle ústavního práva, lze usuzovat, že primárním účelem jejího stanovení je ochrana zájmů, především lidských práv dítěte mladšího 15 let, jež se dopustilo činu jinak trestného.

146 BEBAROVÁ RUJBROVÁ, Zuzana. *Snížení hranice trestní odpovědnosti není řešením* [online]. Zrcadlo.net, 18. 5. 2016 [cit. 2021-03-23]. Dostupné z: <http://zrcadlo.net/clanky/Snizeni-hranice-trestni-odpovednosti-neni-resenim-2870/>

147 C. H. Beck. *Ministryně spravedlnosti ke snížení hranice trestní odpovědnosti*. Právní zpravodaj. 2010, č. 50 (PZ 50/2010)

148 JANOUSEK, Artur, JANOUS, Václav. *Za mříže už od 14 let. Poslanci chtějí nižší hranici trestní odpovědnosti* [online]. Idnes.cz, 5. 9. 2019 [cit. 2021-03-23]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/kriminalita-mladistvych-nasili-snizeni-pravni-odpovednosti.A190904_111059_domaci_blj

V souvislosti s tím je nutné připomenout základní pravidlo vycházející z principu proporcionality, podle kterého může být osobě, proti níž je vedeno trestní řízení, trestními sankcemi způsobena pouze taková újma, která je nezbytná k dostatečné ochraně zájmů demokratické společnosti.¹⁴⁹ Vůči dítěti mladšímu 15 let sice z důvodu jeho trestní neodpovědnosti nemohou být trestní sankce uplatněny vůbec, nemůže však být pochyb o tom, že smysl uvedeného pravidla se projevuje i formou převážně restorativního charakteru soudnictví ve věcech mládeže - zásada, že u mladistvých provinilců a trestně neodpovědných dětí by mělo být usilováno především o jejich nápravu a resocializaci na úkor trestání, totiž nepochybně vychází právě z domněnky, že působení újmy, k níž by nevyhnutelně vedlo jejich trestání, není v jejich případě patrně vzhledem k domněle širokému prostoru pro jejich nápravu k ochraně zájmů demokratické společnosti nezbytné.¹⁵⁰ Rovněž presumpce nedostatečně rozvinutých rozpoznávacích a ovládacích schopností u každého dítěte mladšího 15 let bez ohledu na jeho individuální psychickou vyspělost je patrně výrazem snahy jej ochránit před nepřiměřenými zásahy ze strany veřejné moci (všeobecně zde tedy panuje předpoklad, že trestání dítěte v takto raném stádiu jeho mentálního vývoje by bylo nespravedlivé¹⁵¹).

Zároveň lze říci, že stanovení pevné věkové hranice trestní odpovědnosti má zajistit rovněž účinnou ochranu společenských zájmů zasažených trestněprávně relevantním jednáním dítěte mladšího 15 let. V odborných kruzích totiž všeobecně převažuje názor, že uplatňování příslušných opatření vymezených v ZSM zajistí naplňování účelu trestního práva mnohem lépe než snížení věkové hranice trestní odpovědnosti.¹⁵²

S těmito ústavněprávními argumenty lze do jisté míry souhlasit. Důležitost ochrany rodiny a zájmů dítěte v demokratickém právním státě jsem již podrobně rozváděl v kapitole druhé - jedná se o esenciální hodnotu demokratické společnosti, jež má v ústavním pořádku svoji oporu především v čl. 32 Listiny¹⁵³ a jejíž důležitost je zdůrazněna i existencí řady mezinárodních smluv týkajících se rodinněprávní problematiky, zejména pak zájmů dítěte, kterými je ČR vázána.¹⁵⁴ A jelikož prostředky trestního práva představují velmi závažný zásah do osobní sféry jednotlivce, vůči němuž jsou uplatněny, a měly by tak být aplikovány

149 ŠÁMAL: Trestání v oblasti hospodářských trestných činů..., s. 246

150 ŠÁMAL: *Zákon o soudnictví...*, § 1, s. 1- 7

151 VÁLKOVÁ, Helena: Věk a jeho význam pro stanovení dolní hranice trestní odpovědnosti. *Právní rozhledy*, 1997, roč. 5, č. 6, s. 289

152 MATIAŠKO: *K otázce věkové hranice...*, s. 214

153 čl. 32 LZPS

154 HULMÁKOVÁ: Trestněprávní ochrana dětí..., s. 307

pouze v nejzávažnějších případech protispolečenských jednání,¹⁵⁵ je skutečně na místě zvážit, zda-li je na místě je používat vůči osobě nacházející se v raném stádiu svého rozumového, mravního a sociálního vývoje (tedy zda-li něco takového není disproporcionální).

Podle mého názoru samozřejmě existují situace, kdy by uplatnění trestních sankcí vůči dítěti mladšímu 15 let skutečně nepřiměřeným bylo, na druhou stranu však rozhodně nelze vyloučit ani situace, kdy budou zájmy takového dítěte velmi výrazně převáženy zájmem na ochraně jiných důležitých společenských hodnot, které budou muset být v daném případě upřednostněny vzhledem ke svému významu, intenzitě dotčení či obojímu současně.

Za nejvhodnější považuji ilustrovat vše na konkrétním příkladu, který v reálné praxi může nastat. Uvažme tedy situaci dítěte mladšího 15 let, jehož otcem je vlivný příslušník organizované zločinecké skupiny. Tato organizovaná zločinecká skupina se opakovaně dopouští velmi závažných forem kriminality včetně vražd se zvlášť přitěžujícími okolnostmi. Zmiňované dítě je otcem od útlého věku podrobně informováno o činnosti jeho organizované zločinecké skupiny, je vychováváno v ryze kriminálním prostředí, a v důsledku toho získává již v raném stádiu svého duševního vývoje velmi pozitivní vztah ke kriminalitě, vnímá ji jako smysl svého života a jediný vhodný prostředek získávání prostředků ke své obživě.

Vše uvedené má takový důsledek, že se toto dítě ve snaze získat určité finanční prostředky pro svoji osobní potřebu dopustí několika vražd, které navíc pro své „potěšení“ spáchá zvlášť trýznivým způsobem. Naplní tak skutkovou podstatu zvlášť závažného zločinu vraždy podle § 140 odst. 2, odst. 3 pís. i) a j),¹⁵⁶ za který lze uložit výjimečný trest. Přesto však pro nedostatek věku nevzniká trestní odpovědnost a jediným možným prostředkem, který má veřejná moc k ochraně společenských hodnot v takovém případě k dispozici, je uložení ochranné výchovy podle § 93 odst. 2 ZSM.¹⁵⁷ A to navzdory tomu, že mladý delikvent v jednání před soudem neprojevil sebemenší náznak lítosti, zjevně vůbec nechápal smysl konání soudního řízení, netajil se svým potěšením z obrovské míry brutality svého jednání, které označil za „skvělou živnost“, a vyhrožoval soudci, že pokud ho nepřestane obtěžovat, naloží s ním stejným způsobem jako se svými posledními oběťmi.

Samozřejmě záměrně uvádím naprosto extrémní příklad, který však nemusí být tak ojedinělým, jak by se na první pohled mohlo zdát, a ke kterému v mírnější podobě či s

155 Nález ÚS Pl. ÚS 4/94

156 § 140 odst. 2, odst. 3 pís. i) a j) TZ

157 § 93 odst. 2 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů

určitými modifikacemi může v praxi skutečně docházet. Zde se tedy jedná o případ mládežnického delikventa, který od útlého věku vyrůstal v silně kriminálním prostředí a jehož výchova směřovala k tomu, aby závažnou trestnou činnost považoval za naprosto přirozenou a žádoucí a nepřipouštěl si ani vzdálenou možnost žádných jejích negativních právních či společenských důsledků. Pokud by se však jednalo o jedince, který dovršil věku alespoň 12 let, obávám se, že navzdory dosud neukončenému mentálnímu vývoji je jeho osobnost v podstatných rysech, které jsou určující pro jeho extrémně závažné kriminální sklony, již definitivně zformována, a z toho důvodu budou jakékoli případné výchovné, resocializační a reintegrační snahy v tomto případě zcela liché. Možnost jeho nápravy by zde byla prakticky nulová, což ve spojení s jeho vyjádřením ke spáchaným činům pochopitelně evokuje velmi vysokou pravděpodobnost budoucí recidivy.

Vzhledem k uvedeným skutečnostem je v tomto případě krajně nepravděpodobné, že by pouze ochranná výchova sama o sobě naplnila účel trestního práva tím, že by skutečně vedla k nápravě onoho mládežnického delikventa a přiměla ho vést v budoucnosti spořádaný život. Jedná se totiž o případ pachatele činu jinak trestného trestně neodpovědného pro nedostatek věku, vzhledem k okolnostem případu je však zcela nesporné, že dosahuje dostatečného stupně rozumové a mravní vyspělosti na to, aby měl plně rozvinuté rozpoznávací a ovládací schopnosti ve vztahu ke skutkům, jichž se dopustil. Z toho důvodu a zároveň také proto, že vyrůstal ve velmi nevhodném sociálním prostředí, které vyústilo v osvojení očividně velice kladného postoje vůči závažné a brutální kriminalitě nevyhnutelně s sebou nesoucího riziko opakování podobného jednání v budoucnosti, nemůže být sebemenších pochyb o tom, že pro společnost není o nic méně nebezpečný než dospělý pachatel.

Z toho důvodu ve výše popsaném fiktivním případě nevidím absolutně žádný důvod, z jakého by vůči dotčenému mládežnickému delikventovi neměla být uplatněna plnohodnotná trestní represe obdobně jako vůči dospělému pachateli. Je totiž zcela neoddiskutovatelné, že došlo k velmi závažnému a intenzivnímu porušení zájmů chráněných trestním zákonem, přičemž se jednalo o lidské právo postavené zákonodárcem při rekonstrukci trestního práva na vrchol pomyslné pyramidy společenského významu - lidský život (jakožto sekundární objekty byly nepochybně zasaženy také lidská důstojnost a právo vlastnit majetek). Vzhledem k významu zasažených zájmů a intenzitě jejich dotčení tak lze jen velmi těžko předpokládat, že

by jejich dostatečná ochrana v daném případě mohla být zabezpečena jiným způsobem než řádnými prostředky trestního práva (v tomto případě zřejmě výjimečným trestem¹⁵⁸).

Nyní se zaměřím na ústavněprávní argumentaci, prostřednictvím které se pokusím odůvodnit své závěry o domnělé protiústavnosti § 25 TZ stanovujícího pevnou věkovou hranici trestní odpovědnosti.¹⁵⁹

3.1.3 Aplikace testu proporcionality za účelem přezkumu ústavnosti § 25 TZ

Soulad analyzovaného ustanovení s ústavním pořádkem lze nejlépe přezkoumat představou konkrétního zásahu ze strany soudu, ke kterému dojde v důsledku jeho aplikace. Budu tedy i nadále vycházet z výše rozvedeného smyšleného případu. Uvažme tedy situaci, kdy soud zmiňovanému mladistvému delikventovi uloží ochrannou výchovu na základě § 93 odst. 2 ZSM.¹⁶⁰

V takovém případě by se soud zachoval zcela zákonně, neboť zákon mu jiný právní instrument k ochraně zasažených zájmů v dané situaci neposkytuje. Problematickou ovšem zůstává otázka ústavnosti takového rozhodnutí. Jak jsem již uváděl v předchozí podkapitole, jednáním dotyčného dítěte zde došlo k velmi intenzivnímu porušení mimořádně významných trestněprávně chráněných hodnot. Taková situace je pochopitelně neodmyslitelně spjata s určitými pozitivními závazky veřejné moci¹⁶¹ - veřejná moc má v takovém případě povinnost prostřednictvím dostupných právních nástrojů adekvátně reagovat na porušení dotčených společenských hodnot, pokusit se je v rámci možností přiměřeně uspokojit, usilovat o prevenci podobných situací v budoucnosti apod. Avšak tím, že nebyly uplatněny trestní sankce navzdory nezpochybnitelnému společenskému významu zasažených zájmů, jakož i intenzitě jejich dotčení, a mimořádně vysoké pravděpodobnosti opakování podobného jednání pachatelem uvedených skutků, nepochybně došlo k zásahu veřejné moci do těchto zájmů.

Vzhledem k charakteru zájmů, na které jednání dotyčného dítěte útočilo, se jedná o zásah do práva na život ve smyslu čl. 6 Listiny¹⁶² a dále o zásah do práva vlastnit majetek ve smyslu čl. 11 Listiny¹⁶³ a patrně i práva na respektování lidské důstojnosti ve smyslu čl. 10 odst. 1 Listiny¹⁶⁴ (vzhledem k obzvlášť krutému a trýznivému způsobu provedení jednotlivých činů). Samotný zásah do lidských práv ze strany orgánu veřejné moci však

158 § 140 odst. 3 TZ

159 § 25 TZ

160 § 93 odst. 2 ZSM

161 HUSSEINI: *Listina základních práv a svobod. Komentář...*, s. 1 - 53

162 čl. 6 LZPS

163 čl. 11 LZPS

164 čl. 10 odst. 1 LZPS

nemusí nutně znamenat jeho protiústavnost - i takový zásah může být zcela legitimní, a to pokud sleduje účel v podobě ochrany kolidující hodnoty, která v daném případě převáží zájem, jenž byl omezen (což samozřejmě platí jen v případě relativních, tedy omezitelných základních práv, neboť práva absolutní žádnou možnost svého omezení nepřipouštějí).¹⁶⁵

Předpoklady legitimacy omezování lidských práv jsou vždy upraveny v příslušném lidskoprávním dokumentu. Listina stanovuje obecné limity jejich omezování v čl. 4¹⁶⁶ a dále v konkrétní rovině zvláště téměř u každého jednotlivě zakotveného práva.¹⁶⁷ Z těchto jednotlivých úprav podmínek pro legitimní zásahy do lidských práv lze vyvodit obecný závěr, že mezi tyto předpoklady patří především existence **legislativního rámce** jednání příslušného orgánu veřejné moci, kterým došlo k omezení určitého ústavně zaručeného práva, dále toto jednání musí **sledovat legitimní cíl** a být **nezbytné v demokratické společnosti**.¹⁶⁸

Tyto základní podmínky následně položily základ pro soudní judikaturu, kterou byla formulována řada konkrétních metod přezkumu ústavnosti omezení základních práv (tzv. testů), jež jsou v současné době všeobecně uznávány a hojně užívány. Některé z nich jsou aplikovány pouze na případy omezení práv patřících do konkrétní specifické oblasti (například test racionality používá ÚS pouze v případech týkajících se hospodářských, sociálních a kulturních práv¹⁶⁹), jiné jsou však uplatnitelné univerzálně prakticky pro jakýkoli případ zásahu do lidských práv. Mezi tyto patří zejména **test proporcionality** jako příkaz k optimalizaci (tedy optimálnímu vyvážení vzájemně kolidujících hodnot v podobě lidských práv či lidského práva a určitého veřejného zájmu¹⁷⁰) formulovaný Ústavním soudem v již zmiňovaném nálezu Pl. ÚS 4/94¹⁷¹ a také **pětistupňový test** používaný Evropským soudem pro lidská práva.¹⁷²

Tyto dva testy se sice liší doslovným zněním své struktury a zřejmě i výslovným označením svého účelu (test proporcionality by měl sloužit vyloženě k poměrování kolidujících hodnot), nicméně lze konstatovat, že k vzájemnému poměrování určitých hodnot musí logicky dojít v případě každého zásahu do lidského práva, který sleduje určitý legitimní cíl, a tudíž mezi těmito dvěma testy z praktického hlediska v zásadě žádný podstatný rozdíl

165 BARTOŇ: *Základní práva...*, s. 75

166 čl. 4 LZPS

167 BARTOŇ: *Základní práva...*, s. 88

168 Tamtéž

169 HUSSEINI: *Listina základních práv a svobod. Komentář...*, čl. 4, s. 185 - 198

170 BARTOŇ: *Základní práva...*, s. 95

171 Nález ÚS Pl. ÚS 4/94

172 BARTOŇ: *Základní práva...*, s. 89

neexistuje a aplikace obou dvou na konkrétní případ by nejspíše vedla k naprosto totožnému výsledku (ve své struktuře se pravděpodobně liší jen z důvodu mírně odlišného přístupu soudců ÚS a ESLP, kteří se však v nejdůležitějších rysech shodli). Je možno namítat, že ve struktuře testu proporcionality chybí výslovná zmínka legality příslušného zásahu, nicméně lze předpokládat, že ÚS, jsa obeznámen se základními podmínkami omezování základních práv stanovenými Listinou, tento nutný předpoklad v citovaném nálezu presumoval.

Nyní se tedy budu věnovat přezkumu ústavnosti § 25 TZ pomocí testu proporcionality. Jak jsem již uváděl, nelze rozporovat, že v popsaném fiktivním případě došlo k velmi podstatnému zásahu do několika lidských práv (konkrétně práva na život, práva na respektování lidské důstojnosti a práva vlastnit majetek) ze strany soudu jakožto orgánu veřejné moci, a sice tím způsobem, že soud namísto určité trestní sankce mládežnickému delikventovi uložil pouze ochrannou výchovu v souladu s § 93 odst. 2 ZSM.¹⁷³ Jelikož podmínky tohoto ustanovení byly splněny (předpokládejme, že ono dítě v době spáchání všech zmíněných činů již dovršilo 12. rok věku) a jelikož je ZSM v poměru speciality vůči obecným trestním předpisům,¹⁷⁴ nelze pochybovat ani o tom, že toto rozhodnutí mělo patřičný zákonný podklad a bylo zcela v souladu se zákonem (podmínka legality zásahu byla tedy jednoznačně splněna¹⁷⁵).

V tuto chvíli tedy lze přistoupit k prvnímu bodu vlastního testu proporcionality, kterým je **vhodnost**. Vhodnost označuje způsobilost použitého prostředku k dosažení legitimního cíle sledovaného příslušným zásahem do určitého lidského práva.¹⁷⁶ Nabízí se tedy otázka, jaké legitimní cíle byly sledovány tím, že vůči delikventovi mladšímu 15 let nebyly uplatněny prostředky trestního práva. Zmiňovaní odpůrci snižování věkové hranice trestní odpovědnosti argumentují tím, že uplatnění trestních sankcí vůči dítěti mladšímu 15 let by se spojovalo s přílišným rizikem závažného zásahu do jeho duševního vývoje, který by mohl zapříčinit další rozvoj jeho kriminálních sklonů,¹⁷⁷ nebo například tím, že případné uplatňování trestní represe vůči dítěti mladšímu 15 let by bylo necitlivé a nepřiměřené, jelikož v takto rané fázi duševního vývoje je stále ještě velmi široký prostor pro převýchovu a resocializaci, a ochranu

173 § 93 odst. 2 ZSM

174 § 1 odst. 3 ZSM

175 čl. 4 odst. 2 Listiny

176 BARTOŇ: *Základní práva...*, s. 96

177 MATIAŠKO: *K otázce věkové hranice...*, s. 214

dotčených zájmů demokratické společnosti tak lze zajistit mírnějšími prostředky.¹⁷⁸ Totožné závěry plynou i z komentáře k ZSM.¹⁷⁹

Z toho lze poměrně snadno dovodit, že legitimním cílem, který má sledovat uložení ochranné výchovy namísto trestní sankce, má být realizace závazku veřejné moci zajistit zvláštní ochranu dětí a mladistvých ve smyslu čl. 32 odst. 1 věty druhé Listiny.¹⁸⁰ Požadavek zvýšeného standardu ochrany dítěte obsahuje i čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte, která je součástí ústavního pořádku ČR.¹⁸¹ Imperativ k zajištění zvláštní ochrany dětí a mladistvých vychází z jejich zvýšené zranitelnosti způsobené nižším stupněm jejich duševní vyspělosti, což jsou rizika, která byla zákonodárcem při určování pevné věkové hranice trestní odpovědnosti bezesporu zohledňována.

Lze tedy konstatovat, že zásah do uvedených lidských práv formou rozhodnutí soudu o uložení ochranné výchovy dotyčného mládežnickému delikventovi jednoznačně sleduje legitimní cíl, a sice v podobě naplnění závazku zabezpečení zvláštní ochrany dětí. Podmínka vhodnosti je tudíž splněna.

V rámci druhého kroku testu proporcionality, kterým je **potřebnost**, je nutné zkoumat, zda-li není možné dosáhnout sledovaného legitimního cíle (tedy stejného výsledku) i méně intenzivním zásahem do dotčených lidských práv, případně i bez jakéhokoli zásahu.¹⁸²

Zásah do zmiňované trojice lidských práv (práva na život, práva na respektování lidské důstojnosti a práva vlastnit majetek - viz výše) by byl v uvažovaném případě nepochybně zmírněn, případně i zcela eliminován, pokud by byly uplatněny trestní sankce, protože tyto jsou vzhledem k mimořádnému významu zájmů zasažených jednáním delikventa a obrovské intenzitě jejich dotčení jediným akceptovatelným způsobem jejich náležitého uspokojení. Aplikace trestněprávních prostředků, jež by vedla ke zmírnění či úplnému zažehnání zásahu do uvedených lidských práv, však v tomto případě absolutně vylučuje, že by bylo dosaženo stejného nebo obdobného výsledku v oblasti ochrany zájmů dítěte. Trestní sankce vždy představují velmi závažný zásah do lidských práv osoby, vůči které jsou uplatněny,¹⁸³ nemůže tak být sebemenších pochyb o tom, že by zájmy dítěte zasáhly mnohem podstatněji než „pouhá“ ochranná výchova.

178 VICHEREK: *Jak trestat děti...*, s. 1

179 ŠÁMAL: *Zákon o soudnictví...*, § 1, s. 1- 7

180 čl. 32 odst. 1 věta druhá LZPS

181 čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte

182 BARTOŇ: *Základní práva...*, s. 96

183 ŠÁMAL: *Trestní zákoník a naplňování funkcí...*, s. 22

Z toho důvodu lze učinit jednoznačný závěr, že sledovaného legitimního cíle v podobě ochrany zájmů dítěte v tomto případě rozhodně nelze dosáhnout mírnější formou zásahu do dotčených lidských práv, neboť jako mírnější forma zásahu by v tomto případě připadaly v úvahu už pouze trestní sankce. Rozhodnutí soudu tedy obstojí i v druhém kroku testu proporcionality.

Ve třetím a posledním stupni testu proporcionality přichází na řadu samotné hodnotové poměrování kolidujících hodnot, tedy vlastní proporcionalita (zkoumání přiměřenosti použitých prostředků sledovanému legitimnímu cíli).¹⁸⁴

Lze však říci, že „přiměřenost“ je na první pohled neurčitým právním pojmem, nabízí se tedy zásadní otázka, jakým způsobem by měl být obsah posledního kroku testu proporcionality interpretován. K tomuto problému se opakovaně vyslovila judikatura ÚS, který zde konstatoval, že požadavek přiměřenosti (resp. proporcionality v užším smyslu) vyjadřuje, že újma způsobená určitému základnímu právu příslušným zásahem orgánu veřejné moci nesmí být nepřiměřená sledovanému legitimnímu cíli (tedy ochraně kolidujícího lidského práva či některé z hodnot ležících v oblasti veřejného zájmu), což znamená, že negativní důsledky ve vztahu k zásahu do omezeného práva nesmí převážít pozitivní důsledky ve vztahu k ochraně kolidujícího zájmu.¹⁸⁵ Jinými slovy, míra intenzity zásahu do omezeného lidského práva musí být nanejvýš stejná jako míra uspokojení kolidujícího zájmu (nemůže tedy být vyšší).¹⁸⁶

Nyní je tedy nutné zkoumat, zda-li je tato podmínka v uvažovaném případě splněna. Jak jsem již zmiňoval, onen mládežnický delikvent svým jednáním vyvolal nesmírně intenzivní poruchu mimořádně důležitých hodnot demokratické společnosti, a sice práva na život, práva na respektování lidské důstojnosti a práva vlastnit majetek. Vzhledem k společenskému významu dotčených hodnot a intenzitě jejich zasažení tak nemůže být sebemenších pochyb o tom, že je v tomto případě velmi silný zájem na jejich ochraně. Došlo k vysoce intenzivnímu zásahu do velice důležitých zájmů, a proto je třeba předpokládat nutnost jejich velmi výrazného uspokojení ze strany veřejné moci.

Bude-li vzat v potaz jejich již zmiňovaný obrovský význam a intenzita dotčení, a nadto i velmi vysoká pravděpodobnost opakování podobného jednání delikventem v budoucnosti, lze si jen velmi těžko představit jiný způsob jejich náležitého uspokojení než uložení

184 BARTOŇ: *Základní práva...*, s. 96

185 Nález Ústavního soudu ze dne 13. 8. 2002, sp. zn. Pl. ÚS 3/02 (105/2002 USn.)

186 BARTOŇ: *Základní práva...*, s. 97

výjimečného trestu. Uložení ochranné výchovy naproti tomu vzhledem k výše uvedeným okolnostem vede k jejich uspokojení jen ve velmi omezené míře, která vzhledem k mimořádné závažnosti tohoto případu rozhodně není adekvátní reakcí na spáchané činy. Z toho důvodu bezesporu došlo k velmi podstatnému zásahu veřejné moci do zájmů porušených protiprávním jednáním uvedeného delikventa.

Již bylo zmíněno, že takový zásah zjevně sleduje legitimní cíl v podobě realizace závazku zvláštní ochrany dětí a ochrany jejich zájmů.¹⁸⁷ V tuto chvíli je však nutné se zabývat otázkou, zda-li bude tento zájem uspokojen právě v takové míře, v jaké došlo k zásahu do lidských práv dotčených jednáním předmětného delikventa. Toto lze nejpřesněji posoudit představou toho, o jak intenzivní zásah do chráněných zájmů tohoto dítěte by se jednalo, pokud by skutečně byl použit prostředek vedoucí k dostatečnému uspokojení kolidujících zájmů (zde tedy výjimečný trest - viz výše).

Nepochybně by v takovém případě rovněž šlo o zásah mimořádné intenzity, je však nutné zvážit veškeré relevantní okolnosti daného případu. Na jedné straně stojí právo na život, právo na respektování lidské důstojnosti a právo vlastnit majetek, která byla zasažena jednak velmi intenzivně a jednak u většího počtu osob. Na straně druhé naproti tomu stojí požadavek zvýšeného standardu ochrany dítěte a ochrany jeho zájmů, který sice stejně jako předchozí tři uvedená lidská práva patří mezi esenciální společenské hodnoty a uložením výjimečného trestu by samozřejmě byl zasažen nesmírně intenzivně, nicméně je nutno podotknout, že se v tomto případě jedná pouze o jedinou hodnotu, která by byla zasažena u jediné osoby (zatímco předmětem útoku delikventa bylo postupně více osob, došlo k zasažení většího počtu lidských práv a kromě toho existuje důvodná obava opakování podobných skutků v budoucnosti, což s sebou zákonitě nese nebezpečí budoucího porušení těchto zájmů u neurčitého počtu osob).

Z výše uvedených skutečností jednoznačně vyplývá, že za předpokladu zvážení veškerých podstatných okolností daného případu by omezení zásady zvláštní ochrany dětí a zájmů dítěte v případě uložení výjimečného trestu dotyčnému delikventovi nebylo zdaleka tak závažným zásahem do ústavně chráněných zájmů jako omezení práva na život, práva na respektování lidské důstojnosti a práva vlastnit majetek, k němuž došlo uložením pouze ochranné výchovy. Z toho důvodu je možno učinit nezpochybnitelný závěr, že míra intenzity zásahu do uvedených lidských práv rozhodně neodpovídá míře uspokojení kolidujícího zájmu v podobě ochrany zájmů dítěte.

187 čl. 32 odst. 1 věta druhá LZPS

K totožnému závěru by pravděpodobně vedla i aplikace tzv. Alexyho vážící formule, což je velmi sofistikovaná takřka matematická metoda poměrování kolidujících principů vytvořená významným právním teoretikem Robertem Alexym roku 2003.¹⁸⁸ Tuto metodu pravděpodobně budu používat při analýze některých dalších ustanovení TZ ve větší míře než nyní, a sice v případech, kdy by se výsledek poměrování kolidujících hodnot jevil jako méně jednoznačný. V tomto případě by však konečný výsledek nejspíše byl zřejmý již v prvním bodě tohoto testu, kterým je srovnávání intenzity zásahu do obou kolidujících zájmů (resp. zásahu do omezovaného zájmu a hypotetického zásahu do chráněného zájmu, ke kterému by došlo, pokud by nebylo zasaženo do zájmu kolidujícího).¹⁸⁹ Tato byla nepochybně vyšší v případě zásahu do zmiňovaného práva na život, na respektování lidské důstojnosti a ochranu vlastnictví, neboť se jedná o tři lidská práva oproti jediné srovnatelně významné hodnotě na straně druhé, jež byla nadto zasažena u většího počtu osob.

3.1.4 Výsledek provedené ústavněprávní analýzy a návrh vhodnějšího legislativního řešení daného problému

Výše uvedené poznatky lze ve stručnosti shrnout konstatováním, že rozhodnutí soudu o uložení ochranné výchovy by v uvažovaném fiktivním případě **neobstálo v posledním bodu testu proporcionality**, jímž je poměrování kolidujících hodnot. Jednalo by se tudíž o protiústavní zásah orgánu veřejné moci do výše uvedených lidských práv, ke kterému došlo v důsledku aplikace § 25 TZ o úplném vyloučení dětí mladších 15 let z trestní odpovědnosti.¹⁹⁰

Z toho logicky vyplývá, že **uvedené ustanovení § 25 TZ je v rozporu s ústavním pořádkem**. Bezsporně totiž sleduje legitimní cíl spočívající v ochraně zájmů dítěte (typicky zájmu na zabezpečení jeho řádného rozumového, mravního a sociálního vývoje), jak však vyplývá z výše rozvedeného smyšleného případu, rozhodně si v praxi lze představit situace, kdy budou tyto zájmy převáženy (v některých případech se tak může stát i velmi výrazně) jinými neméně důležitými společenskými hodnotami, jejichž ochranu bude nutné upřednostnit ať už z důvodu jejich významu, intenzity jejich zasažení či obojího současně.

Co se tedy týče vhodnějšího legislativního ošetření trestní odpovědnosti dětí mladších 15 let, rozhodně by tyto neměly být zcela vyloučeny z trestní odpovědnosti. Za vhodné řešení tedy považuji snížení věkové hranice trestní odpovědnosti například na 12 let, a to minimálně

188 WINTR, Jan: Alexyho vážící formule. *Právník*, 2016, roč. 155, č. 5, s. 446 - 461

189 Tamtéž

190 § 25 TZ

pro účely zvláště závažných zločinů, avšak samozřejmě za individuálního posuzování rozumové a mravní vyspělosti každého takového delikventa za účelem zhodnocení jeho rozpoznávacích a ovládacích schopností ve vztahu k jím spáchanému činu.

Za úplně nejvhodnější řešení však pokládám úplné zrušení jakékoli věkové hranice trestní odpovědnosti s tím, že rozpoznávací a ovládací schopnosti ve vztahu ke spáchanému skutku by byly u každého jednotlivce posuzovány zcela individuálně. Nelze totiž vyloučit existenci superiorně mentálně vyspělého jedince, jehož úroveň rozpoznávacích a ovládacích schopností odpovídá úrovni dospělého pachatele, ani v řadách velmi mladých dětí. Představa například takovéhoho geniálního psychopatického vraha je sice spíše velmi nepravděpodobnou fikcí, přesto však nejde o zcela nereálnou myšlenku.

Nepochybně se lze zároveň vypořádat i s argumentem, že by absence konkrétního určení věkové hranice trestní odpovědnosti kladla přílišné nároky na soudce v jejich rozhodovací praxi, a nesla s sebou tudíž značné riziko nejednotného rozhodování. Domnívám se totiž, že s narůstajícím počtem případů řešených soudy v této oblasti by zároveň stoupala kvalita a komplexnost soudní judikatury, která by se následně stala základním východiskem pro vydávání nových soudních rozhodnutí.

3.2 § 28 trestního zákoníku upravující podmínky krajní nouze jako okolnosti vylučující protiprávnost

V pořadí druhým ustanovením trestního zákoníku, které jsem se rozhodl v rámci aktuální výzkumné kapitoly podrobit přezkumu ústavnosti, je § 28 TZ, který vymezuje podmínky krajní nouze jako okolnosti vylučující protiprávnost jednání příslušné osoby, které by jinak vykazovalo znaky trestného činu.¹⁹¹

3.2.1 Základní teoretická východiska institutu krajní nouze ve smyslu § 28 TZ

Protiprávnost představuje jeden z obligatorních znaků trestného činu stanovených v jeho formální definici uvedené v § 13 odst. 1 TZ.¹⁹² Aby se jednalo o trestný čin, musí být podle tohoto ustanovení kromě požadavku protiprávnosti naplněny také znaky uvedené v trestním zákoně.¹⁹³ Mezi tyto znaky patří jednak znaky typové (tzn. znaky skutkové podstaty trestného činu, které každý trestný čin specifikují podle jeho objektivní a subjektivní stránky,

191 § 28 TZ

192 § 13 odst. 1 TZ

193 Tamtéž

objektu a pachatele, a tím odlišují jednotlivé trestné činy od sebe navzájem) a jednak znaky obecné, jež jsou na rozdíl od typových znaků společné pro všechny trestné činy a kladou určité nároky na kvalitu osoby pachatele (v podobě věku, přičetnosti a rozumové a mravní vyspělosti u mladistvých).¹⁹⁴

V souvislosti s tím by se nabízela vcelku logická otázka, z jakého důvodu je protiprávnost jako samostatný znak trestného činu v jeho legální definici vůbec obsažena - je totiž zřejmé, že jednání vyhovující veškerým typovým znakům konkrétního trestného činu (tedy v případě, kdy určitá osoba zaviněně zasahuje určitý zájem chráněný trestním zákonem) s tím, že tato osoba zároveň splňuje všechny znaky obecné, zpravidla protiprávním být musí.

Důvodem k samostatnému vyjádření protiprávnosti jako nutného znaku trestného činu v jeho zákonné definici je tedy skutečnost, že zákonodárce si při přijímání trestního kodexu byl vědom možnosti vzniku určitých okolností, které způsobí, že jednání dotyčného nebude společensky škodlivým, přestože v ostatním všechny zákonné znaky trestného činu vykazovat bude.¹⁹⁵ Tyto zvláštní okolnosti zákonodárce nazývá **okolnostmi vylučujícími protiprávnost** a nejvýznamnější z nich v trestním zákoně zakotvuje výslovně.¹⁹⁶ Je-li některá z nich dána, příslušné jednání nebude společensky škodlivým, tudíž nebude protiprávním a jednajícím bude pro takový čin beztrestný - bude se jednat pouze o tzv. čin jinak trestný.¹⁹⁷

Mezi okolnosti vylučující protiprávnost tak patří i krajní nouze ve smyslu § 28 TZ. Toto ustanovení vymezuje jednání v krajní nouzi jako čin jinak trestný, kterým jednajícím odvrací nebezpečí bezprostředně hrozící zájmu chráněnému trestním zákonem.¹⁹⁸ Dále musí být splněna podmínka subsidiarity (jednajícím je povinen upřednostnit mírnější řešení vzniklé situace s méně závažnými následky, pokud se takové nabízí) a proporcionality (následek způsobený jednáním v krajní nouzi nesmí být zřejmě stejně závažný nebo závažnější než ten, který hrozil) a rovněž pravidlo, že osoba, které nebezpečí hrozí, nesmí mít zvláštní povinnost jej snášet vyplývající z jiného právního předpisu, služebního poměru apod.¹⁹⁹ Poslední

194 JELÍNEK: *Trestní právo hmotné...*, s. 138

195 ŘEZNIČEK, David. *Okolnosti vylučující protiprávnost* [online]. Reznicek.cz, 15. 2. 2020 [cit. 2021-03-29]. Dostupné z: http://www.reznicek.cz/cs/?option=com_content&view=article&id=46:kontrola-veci-a-prohlidky-zamestnancu-provadene-zamestnavatelem&catid=11&Itemid=467

196 Hlava III obecné části TZ

197 JELÍNEK: *Trestní právo hmotné...*, s. 142

198 § 28 odst. 1 TZ

199 § 28 odst. 2 TZ

jmenované pravidlo je v rámci právní úpravy krajní nouze novinkou, kterou přinesla rekonstrukce trestního práva hmotného v ČR.²⁰⁰

Krajní nouze je tak ve spektru okolností vylučujících protiprávnost upravených trestním zákoníkem nejobecnějším institutem, který poskytuje jednotlivcům možnost efektivně chránit svá subjektivní práva a oprávněné zájmy, jakož i práva a oprávněné zájmy jiných osob, před širokou škálou nejrůznějších forem nebezpečí, které může mít v zásadě jakoukoli podobu od přírodních sil přes fyziologické procesy lidského organismu po lidské jednání (jedinou podmínkou je, že musí hrozit bezprostředně a ohrožovat zájem chráněný trestním zákonem).²⁰¹ Pokud však jde o nebezpečí mající povahu útoku jiné osoby a obranou je postižen právě útočník, přichází za splnění zákonných podmínek v úvahu aplikace ustanovení o nutné obraně, nikoli krajní nouzi.²⁰²

3.2.2 Problematické aspekty ustanovení § 28 TZ z pohledu ústavnosti a jeho ústavněprávní rozbor

Jelikož tedy institut krajní nouze představuje velmi efektivní nástroj k svépomocné ochraně ohrožených zájmů chráněných trestním zákonem přímo postiženým jednotlivcem, je velmi nežádoucí, aby byly podmínky jednání v krajní nouzi vymezeny příliš striktně takovým způsobem, že by existovalo riziko nespravedlivého potrestání osoby, jež se pouze snažila ve velmi složité situaci (mnohdy například v extrémní časové i duševní tísní kladoucí obrovské nároky na rozhodovací schopnost ohledně volby správného způsobu odvrácení hrozícího nebezpečí) bránit své oprávněné zájmy či zájmy jiného, a společenská škodlivost jejího jednání tudíž byla jen nepatrná nebo nulová. Přesně takovéto riziko s sebou nese podle mého názoru přemrštěný požadavek proporcionality, který neakceptuje způsobení ani stejně závažné újmy jako té, která vlivem odvráceného nebezpečí hrozila. Právě tento požadavek tedy z pohledu souladu s ústavním pořádkem považuji za mimořádně problematický.

Z tohoto hlediska by se mohla jevit jako problematická i podmínka subsidiarity (z doslovného znění zákona lze dovodit, že o krajní nouzi se nemůže jednat, je-li za daných okolností možné odvrátit hrozící nebezpečí jinak²⁰³). Pavel Šámal se však domnívá, že toto ustanovení nelze interpretovat striktně takovým způsobem, že jednající musí za všech

200 Důvodová zpráva k § 28 TZ

201 LUXOVÁ, Lucie. *Krajní nouze v trestním právu* [online]. Epravo.cz, 8. 7. 2015 [cit. 2021-03-29]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/krajni-nouze-v-trestnim-pravu-98189.html>

202 § 29 odst. 1 TZ

203 § 28 odst. 2 TZ

okolností zvolit způsob odvracení nebezpečí nutně vedoucí k nejmenší možné škodě. Takový přístup by totiž zcela opomíjel subjektivní hledisko jednajícího, který v dané situaci může mít i vlivem stresu a nedostatku času značně zkreslenou představu o vhodnosti či nevhodnosti konkrétního zvoleného řešení. Šámal proto konstatuje, že pravidlo subsidiarity má spíše sloužit jako nutný „korektiv“, jenž má zabránit volbě zcela nevhodného způsobu odvracení nebezpečí, přičemž přípustnost použitého prostředku by měla být mnohem spíše hodnocena podle zásady proporcionality (měla by tedy být především srovnávána závažnost hrozícího následku a následku jednání bránící se osoby).²⁰⁴ Z toho vyplývá, že podmínka subsidiarity bývá v praxi posuzována spíše shovívavěji, protože není z mého pohledu nutné se hlouběji zabývat problematikou její ústavnosti.

Za velmi problematickou z hlediska ústavní konformity však pokládám onu zmiňovanou **podmínku proporcionality**. Jak již bylo zmíněno, tento požadavek je výslovně vyjádřen v § 28 odst. 2 TZ a jeho význam spočívá v tom, že způsobí-li osoba odvracející přímo hrozící nebezpečí zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější následek než ten, který hrozil, nemůže se jednat o krajní nouzi, a jednající tak pro svůj čin bude trestně odpovědný²⁰⁵ (jednalo by se o tzv. intenzivní exces z krajní nouze²⁰⁶).

Nejprve se tedy obdobně jako v předchozím případě zaměřím na interpretaci tohoto zákonem formulovaného požadavku. Z důvodové zprávy k trestnímu zákoníku zde stejně jako v předešlém případě vycházet nelze, neboť tato se zmiňuje pouze o nové zákonné podmínce krajní nouze zavedené rekonstrukcí TP hmotného (osoba odvracející nebezpečí nesmí mít zvláštní povinnost jej snášet, aby se mohlo jednat o krajní nouzi).²⁰⁷

Komentářová literatura v tomto směru uvádí, že závažnost újmy na dotčených zájmech (tedy zájmu, jenž byl nebo mohl být porušen přímo hrozícím nebezpečím, a zájmu zasaženého jednáním osoby takové nebezpečí odvracející) musí být posuzována jednak z hlediska významu těchto zájmů a jednak z hlediska intenzity jejich dotčení - což znamená, že i způsobení poruchy zájmu stojícího výše v hierarchii ústavně chráněných hodnot může být považováno za méně závažný následek, hrozila-li újma zájmu sice méně významnému, avšak v nesrovnatelně větší míře (typicky může být například tolerována drobná újma na zdraví v

204 ŠÁMAL: *Trestní zákoník. Komentář...*, § 28, s. 388 - 397

205 § 28 odst. 2 TZ

206 JELÍNEK: *Trestní právo hmotné...*, s. 264

207 Důvodová zpráva k § 28 TZ

zájmu odvracení škody na majetku velkého rozsahu).²⁰⁸ Zároveň doplňuje, že naplnění požadavku proporcionality je vždy nutné posuzovat citlivě s ohledem na konkrétní okolnosti a zvláštnosti daného případu, neboť je třeba zohlednit případnou časovou tíseň a omluvitelný stav myslí jednajícího, pročež by podmínka proporcionality tedy měla být interpretována tak, že v době spáchání činu nesmí být jednajícímu „zřejmé“, že jeho jednání povede ke stejně závažnému nebo závažnějšímu následku oproti následku hrozícímu (vychází se tudíž ze situace v takové podobě, v jaké se jevila jednajícímu v době činu).²⁰⁹

Přestože se Šámal snaží v komentáři k TZ zdůraznit spíše shovívavý přístup k posuzování naplnění požadavku proporcionality, osobně se domnívám, že ustálený způsob jeho interpretace svádí k jeho příliš přísnému hodnocení, které za určitých okolností může vést k protiústavnímu zásahu do lidských práv jednajícího ze strany orgánů činných v trestním řízení. V jednom z prvních soudních rozhodnutí, v němž byly podmínky krajní nouze včetně požadavku proporcionality podrobně přezkoumávány, Nejvyšší soud sice vyhověl stížnosti generálního prokurátora ČSR pro porušení zákona, z jeho argumentace bylo však zřejmé, že pomyslnou „latku“ přísnosti posuzování podmínky proporcionality nastavuje poměrně vysoko („*Rozhodující pro hodnocení vybočení z mezí krajní nouze je, zda způsobený následek je zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozil*“).²¹⁰

Stejný závěr lze učinit i z rozhodnutí, ve kterém se Nejvyšší soud zabýval právě onou problematikou poměrování závažnosti způsobeného a hrozícího následku - sice v něm dospěl k názoru, že jako jednání v krajní nouzi může být akceptováno úmyslné usmrcení člověka vedoucí k záchraně životů většího počtu osob,²¹¹ z této formulace lze však *a contrario* dovodit, že tentýž následek není za žádných okolností možné tolerovat, má-li sloužit k záchraně pouze jediného lidského života. S tímto závěrem se zjevně ztotožňují i Šámal („*Požadavek proporcionality u krajní nouze je výrazem toho, že nelze připustit záchranu jednoho zájmu chráněného trestním zákoníkem obětováním rovnocenného zájmu jiného, neboť to by nezbavovalo čin povahy materiální protiprávnosti. Zájem, který by měl být obětován, se těší zvýšenému ohledu, poněvadž přesouvání újmy na životě, na zdraví či majetkové škody na*

208 ŠÁMAL: *Trestní zákoník. Komentář...*, § 28, s. 388 - 397

209 Tamtéž

210 Rozhodnutí Nejvyššího soudu České socialistické republiky ze dne 16. 8. 1971, sp. zn. 3 Tz 54/71 (R 26/1972 tr.)

211 Usnesení Nejvyššího soudu Slovenské socialistické republiky ze dne 11. 12. 1980, sp. zn. 3 To 72/80 (R 20/1982 tr.)

*druhého je nepřipustné.“)*²¹² a Jelínek („*Uvedenou podmínku proporcionality nesplňuje jednání pachatele, který zachrání vlastní život tím, že usmrtí jiného*“ - sice je zde výslovně zmíněn pouze případ záchrany vlastního života, je však nepochybné, že autor zamýšlel vztáhnout toto pravidlo i na případ záchrany jediného cizího života).²¹³

Přísnost posuzování požadavku proporcionality v míře, v jaké vyplývá z výše uvedeného, je podle mého názoru nepřiměřeně vysoká. Zrovna konkrétně ono zmiňované judikaturou formulované pravidlo, že obětování lidského života v zájmu záchrany jiného jediného lidského života je bez dalšího nepřipustné, považuji za velmi přemrštěné a v některých situacích ochranou ústavnosti jen velmi stěží ospravedlnitelné, tudíž za určitých okolností může vyústit v disproporcionální zásah orgánu veřejné moci do lidských práv jednajícího. V následujících odstavcích se tedy budu soustředit na ústavněprávní argumentaci odůvodňující mé závěry o protiústavnosti § 28 TZ o krajní nouzi, resp. jeho části formulující podmínku proporcionality.

3.2.3 Aplikace testu proporcionality ze účelem posouzení ústavnosti podmínky proporcionality jednání v krajní nouzi stanovené § 28 TZ

Možnost protiústavního zásahu orgánu veřejné moci do ústavně zaručených práv se pokusím přiblížit na konkrétním fiktivním případě. Uvažme tedy situaci, kdy se na určitém veřejném prostranství nachází dvojice osob - osoba A a osoba B, jež jsou navzájem v poměru osob blízkých (není relevantní, zda-li manželé, partneři, sourozenci apod.). Jedná se o velmi frekventovanou ulici, kde se ve stejnou dobu nachází větší počet osob, které tvoří jednotlivé skupiny různé velikosti. Zmíněná dvojice prochází podél fasády vysokého domu, kde opět míjí řadu jiných osob. Osoba A je následně zaujata určitým výjevem v jiné části ulice, upře příslušným směrem zrak a na rozdíl od osoby B se zastaví, čímž se tato od ní na několik metrů vzdálí (neboť popojde vpřed). Následně A obrátí zrak zpět na B, který pokračuje plynule v chůzi, a všimne si, že přímo do místa, kde se B nachází, padá (patrně z některého okna v horních patrech onoho domu) masivně vyhlížející skříň, která by se stoprocentní jistotou usmrtila každého, na koho dopadne. Jde o velmi rychlý a především neočekávaný proces, A má k dispozici pouze zlomek vteřiny k jakékoli reakci. Vzhledem k silným emočním vazbám vůči osobě B tak podlehne panice, vrhne se skokem vpřed a strčí do

212 ŠÁMAL: *Trestní zákoník. Komentář...*, § 28, s. 388 - 397

213 JELÍNEK: *Trestní právo hmotné...*, s. 262

jednoho z náhodných kolemjdoucích takovým způsobem, že tento vrazí do B, a přemístí ho tak mimo místo dopadu skříně. Na toto místo se však dostal onen kolemjdoucí, kterého skříně zasáhla a okamžitě usmrtila. Osoba A způsobeného následku nesmírně litovala a projevila vůli odčinit osobám blízkým oběti vzniklou škodu i nemajetkovou újmu.

Pokud by soud měl v tomto případě rozhodnout v souladu se zákonem, neměl by jinou možnost než uznat osobu A vinnou ze zvlášť závažného zločinu zabití podle § 141 odst. 1 TZ.²¹⁴ Důvodem, z jakého by jednání A nebylo kvalifikováno jako vražda ve smyslu § 140 odst. 1 TZ,²¹⁵ nicméně jako zabití podle výše uvedeného ustanovení, je skutečnost, že A nepochybně jednal v omluvitelném hnutí mysli, které je privilegujícím znakem subjektivní stránky trestného činu zabití.²¹⁶ Jeho skutková podstata totiž vyžaduje, aby pachatel jednal ve stavu silného rozrušení ze strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí mysli anebo v důsledku předchozího zavrženého jednání poškozeného.²¹⁷ Popsanou situaci lze jednoznačně podřadit pod případ silného rozrušení ze strachu, což vyplývá z judikatury NS („silné rozrušení je duševní stav, v němž pachatel jak vnitřně, tak zpravidla i navenek vykazuje značné emoční vzrušení či neklid, které ovlivňují jeho další jednání a projevují se v průběhu činu“ ... „např. u strachu půjde o vystupňovanou obavu o život vlastní nebo o život blízkých osob“),²¹⁸ jednání osoby A tedy bezesporu naplňuje skutkovou podstatu zabití, nikoli vraždy.

Aplikace § 28 TZ upravujícího krajní nouzi by byla vzhledem k výše uvedeným poznatkům k interpretaci požadavku proporcionality jednání v krajní nouzi vyloučena, neboť by byl způsoben následek zřejmě stejně závažný jako ten, který hrozil (tedy usmrcení jedné osoby).

Mírnější právní kvalifikace je však v tomto případě pro osobu A pouze velmi slabou útěchou, neboť se stále jedná o zvlášť závažný zločin, a soud by tak v zájmu zákonného rozhodování byl nucen osobě A uložit trest.²¹⁹ Uložení trestu soudem by samozřejmě bylo zásahem do lidských práv ze strany orgánu veřejné moci, nyní se tudíž zaměřím na přezkum ústavnosti takového zásahu.

214 § 141 odst. 1 TZ

215 § 140 odst. 1 TZ

216 § 141 odst. 1 TZ

217 Tamtéž

218 Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 8. 2010, sp. zn. 7 Tdo 793/2010 (R 14/2011 tr.)

219 JELÍNEK: *Trestní právo hmotné...*, s. 152

Osoba A svým jednáním odvracela bezprostředně hrozící nebezpečí, které působilo vážné a skutečné ohrožení života osoby jemu blízké. Jelikož vyhodnocení tohoto jednání jako zvláště závažného zločinu a uložení trestu je jednoznačně výrazem jeho neakceptování, představuje uložení trestu nepochybně zásah do práva na život ve smyslu čl. 6 odst. 1 Listiny²²⁰ (sice došlo k ohrožení života osoby B, nikoli osoby A, nicméně podle ustálené judikatury ÚS jsou subjekty právní ochrany garantované čl. 6 Listiny i osoby pozůstalé po zemřelém - zde sice osoba B nezemřela, je však zřejmé, že toto pravidlo platí bez ohledu na to, zda-li předpokládaný následek v podobě smrti skutečně nastal²²¹ - osoba A by tak v případné ústavní stížnosti mohla tvrdit porušení práva na život).

Pravděpodobně by bylo možné i konstatovat, že uložením trestu soudem došlo k zásahu do práva na soukromý a rodinný život ve smyslu čl. 10 odst. 2 Listiny.²²² Právo na soukromý a rodinný život ve smyslu tohoto ustanovení Listiny je totiž velmi širokým pojmem, který zahrnuje celou řadu komponentů, což se promítá do značné roztříštěnosti jeho právní úpravy v Listině (ochrana práv, která pod něj lze subsumovat, je garantována řadou různých článků).²²³ Jelikož B byl ve vztahu k A osobou blízkou (tedy v poměru rodinném nebo obdobném), jejíž život se osoba A snažila výše popsaným jednáním chránit, nepochybně lze uložení trestu soudem vnímat i jako zásah do soukromého a rodinného života osoby A ve smyslu čl. 10 odst. 2 Listiny.

Skutečnost, že rozhodnutím soudu došlo k zásahu do lidských práv osoby A, je tedy zcela neoddiskutovatelná. Nemůže zde být sebemenších pochyb ani o tom, že toto rozhodnutí mělo patriční zákoný podklad (viz výše - vzhledem ke stávající právní úpravě krajní nouze v trestním právu ČR ji nelze na tento případ aplikovat jako okolnost vylučující protiprávnost, protože je nutné uznat osobu A vinnou, přičemž právní kvalifikace jejího jednání je také naprosto zřejmá, z toho důvodu soud rozhodl na základě zákona a zcela v souladu s ním). Nyní je tedy třeba se zabývat otázkou, zda-li tento zásah do lidských práv osoby A sledoval určitý legitimní cíl.

Odpověď na tuto otázku lze nejnázne nalézt určením, jaké lidské právo (případně jiná ústavně chráněná hodnota) bylo jednáním osoby A zasaženo. Jelikož v uvažovaném případě došlo k usmrcení oné oběti v podobě náhodného kolemjdoucího, je zcela zjevné, že došlo k

220 čl. 6 odst. 1 LZPS

221 Nález Ústavního soudu ze dne 9. 8. 2016, sp. zn. III. ÚS 1716/16 (151/2016 USn.)

222 čl. 10 odst. 2 LZPS

223 HUSSEINI: *Listina základních práv a svobod. Komentář...*, čl. 10, s. 326 - 361

zásahu do jejího práva na život ze strany soukromé osoby, což je situace, ve které je veřejná moc povinna učinit nezbytná opatření vedoucí k zabezpečení náležité ochrany tohoto dotčeného statku (spojují se s ní tedy pozitivní závazky veřejné moci²²⁴). Zmiňované rozhodnutí soudu zde tedy očividně sleduje legitimní cíl v podobě ochrany lidského života jakožto elementární hodnoty lidské existence.

V rámci prvního bodu testu proporcionality (tedy posuzování „vhodnosti“) je však nutné zkoumat, zda-li je použitý prostředek způsobilý k dosažení sledovaného legitimního cíle.²²⁵ Tato otázka se však v uvedeném fiktivním případě jeví být značně problematickou. V souvislosti s ní se totiž nabízí některé zásadní otázky. Je v případě, kdy osoba A usmrtila jiného člověka (byť úmyslně) jen proto, že se v extrémně stresující a vypjaté situaci, kde na jakékoli rozhodnutí měla navíc k dispozici pouze malý zlomek vteřiny, snažila odvrátit nebezpečí, které bezprostředně ohrožovalo na životě osobu jí blízkou, skutečně na místě uplatňovat trestní odpovědnost a důsledky s ní spojené (tedy trestní sankce)? A nadto za okolností, kdy je A velmi spořádaným občanem, který měl trestní rejstřík dosud naprosto čistý, následku svého činu velmi litoval a projevil vůli jej odčinit osobám blízkým usmrcenému? Já osobně se domnívám, že v žádném případě, neboť společenská škodlivost takového činu je naprosto nulová (nezdráhal bych se v tomto případě dokonce ani použít označení „nešťastná náhoda“).

Lidský život je jedním z nejvýznamnějších zájmů jednotlivce i společnosti jako celku, z toho důvodu je jeho ochrana nepochybně legitimním cílem, nicméně osobně si myslím, že v tomto případě není nutné, aby mu veřejná moc poskytovala jakoukoli ochranu uplatňováním sankčních prostředků vůči osobě A. K zásahu do lidského života (v podobě usmrcení) sice došlo, nicméně stalo se tak za z mého pohledu zcela omluvitelných okolností a jelikož je vzhledem k osobě pachatele takřka vyloučeno, že by se v budoucnu dopouštěl jakýchkoli společensky škodlivých činů zasahujících lidský život, nebude tento zájem nikterak ohrožen, pokud mu veřejná moc v daném případě neposkytne ochranu v podobě uplatnění trestních sankcí vůči osobě A.

3.2.4 Výsledek provedené ústavněprávní analýzy a návrh vhodnější legislativní formulace podmínek jednání v krajní nouzi

224 HUSSEINI: *Listina základních práv a svobod. Komentář...*, čl. 6, s. 206 - 224

225 BARTOŇ: *Základní práva...*, s. 96

Konečný výsledek z hlediska zachování zájmu na ochraně lidského života bude tedy v tomto případě stejný, ať trestní sankce uplatněny budou, nebo nikoli. **Z toho důvodu se domnívám, že rozhodnutí soudu v podobě vyslovení viny a uložení trestu osobě A není v daném případě způsobilé dosáhnout sledovaného legitimního cíle spočívajícího v ochraně lidského života, a proto selže již na prvním bodě testu proporcionality, kterým je vhodnost.**

I v případě, že bychom uvažovali hypotetický závěr, že uložení trestu zde je způsobilé dosáhnout sledovaného legitimního cíle, je zjevné, že by takový zásah neobstál ve druhém bodě testu proporcionality (zkoumání potřebnosti),²²⁶ neboť vzhledem k výše uvedenému zde intenzita zásahu rozhodně není taková, aby dotčený zájem nemohl být dostatečně uspokojen mírnějšími prostředky než trestními sankcemi (typicky například uložením povinnosti k náhradě nemajetkové újmy pozůstalým v civilním soudním řízení podle § 2959 OZ²²⁷).

A pokud bychom čistě hypoteticky dospěli i do závěrečného kroku testu proporcionality v podobě samotného poměrování kolidujících hodnot, i v tomto případě by byl závěr jednoznačný. Bylo by nutné porovnat míru intenzity zásahu do práva na život a práva na soukromý a rodinný život osoby A a míru uspokojení kolidujícího zájmu na ochraně života usmrcené oběti. Pokud by tak bylo učiněno s využitím Alexyho vážící formule,²²⁸ uvažovali bychom takovým způsobem, že na jedné straně stojí omezené právo na život a právo na respektování soukromého a rodinného života osoby A a na druhé straně chráněné právo na život usmrceného člověka. Právo na život představuje zájem na obou stranách rovnocenný, nicméně na straně osoby A bylo navíc dotčeno i právo na ochranu soukromého a rodinného života - zde by tedy abstraktní váha kolidujících principů vyzněla ve prospěch osoby A.

Při srovnání intenzity zásahu samotné by bylo nutné vzít v potaz, že osoba A chránila život osoby sobě blízké ve velmi obtížné, stresující a časově náročné situaci, pročež jednala v naprosto omluvitelném hnutí mysli, z toho důvodu by uložení trestu představovalo velmi necitlivý a intenzivní zásah jak do práva na život, tak do soukromého a rodinného života (neboť by takové rozhodnutí bylo v podstatě výrazem toho, že daná osoba není oprávněna tyto zájmy chránit ani ve stavu jejich bezprostředního a intenzivního ohrožení). Pokud by naproti tomu k rozhodnutí soudu o uložení trestu nedošlo, lze hovořit o zásahu do práva na život usmrcené oběti, nicméně jak jsem již konstatoval, z důvodu žádné nebo jen nepatrné

226 BARTOŇ: *Základní práva...*, s. 96

227 § 2959 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů

228 WINTR: *Alexyho vážící formule...*, s. 446 - 461

společenské škodlivosti jednání osoby A a možnosti s jistotou vyloučit její případné škodlivé útoky proti lidskému životu v budoucnosti by takový zásah byl jen marginálního charakteru. Výsledek tedy opět jednoznačně hovoří pro závěr osobu A nepotrestat.

Z výše uvedeného jednoznačně vyplývá, že pokud by soud v popsaném případě uložil osobě A trest, dopustil by se protiústavního zásahu do jejích lidských práv. Stalo by se tak v důsledku toho, že by z důvodu příliš striktně vymezeném požadavku proporcionality jednání v krajní nouzi nemohl aplikovat § 28 TZ,²²⁹ a musel by tak uznat osobu A vinnou ze zvlášť závažného zločinu zabití podle § 141 odst. 1 TZ.²³⁰ **Lze tudíž učinit jednoznačný závěr o protiústavnosti § 28 TZ, resp. jeho části vymežující podmínku proporcionality.** Krajní nouzi jako okolnost vylučující protiprávnost je tak nutné upravit jiným způsobem.

Za vhodné řešení osobně považuji inspiraci vymezením podmínek krajní nouze v některých zahraničních právních úpravách. V tomto směru se mi jeví jako optimální institut tzv. „*ospravedlňujícího stavu nouze*“ a „*stavu nouze vylučujícího vinu*“ upravený § 34 a § 35 německého trestního zákoníku. Jedná se o okolnost vylučující protiprávnost v pojetí německého trestního práva, která nutně nevyžaduje způsobení méně závažného následku než toho, který hrozil, nicméně stanovuje pouze požadavek přiměřenosti prostředku použitého k odvrácení nebezpečí a také toho, že zájem na ochraně hodnoty zasahované nebezpečím musí podstatně převažovat nad zájmem dotčeným činem osoby jednající v nouzi.²³¹

Toto je z hlediska ochrany společenských hodnot podle mého názoru mnohem citlivějším a rozumnějším přístupem k vymezení podmínek krajní nouze jako okolnosti vylučující protiprávnost. Někteří právní odborníci mají na tento problém velmi striktní a vyhraněné názory (například Josef Kuchta dokonce navrhuje podmínku proporcionality ještě zpřísnit zakotvením výslovného zákonného zákazu obětování jednoho lidského života pro záchranu více životů²³²), jiní se však ztotožňují s mým názorem ohledně přílišné přísnosti podmínky proporcionality.²³³

Ustanovení § 28 TZ o krajní nouzi bych tedy bez obav z případných negativních následků zejména v podobě trestněprávní nepostižitelnosti některých forem jednání, které podle aktuální úpravy krajní nouze v českém trestním právu trestnými jsou (neboť u těchto

229 § 28 TZ

230 § 141 odst. 1 TZ

231 § 34 a § 35 trestního zákoníku Spolkové republiky Německo, ve stavu k 1. 1. 2014

232 KUCHTA, Josef. Několik poznámek k postavení a formulaci okolností vylučujících protiprávnost v připravované rekodifikaci trestního zákona. *Trestněprávní revue*, 2003, roč. 2, č. 2, s. 47

233 KUBOVÁ, Olga. K některým otázkám krajní nouze. *Bulletin advokacie*, 1998, roč. 9, č. 10, s. 49

forem jednání často zpravidla neexistuje žádný důvod, aby trestnými byly - viz výše), upravil takovým způsobem, že bych převzal německou právní úpravu této okolnosti vylučující protiprávnost. Rozhodně by bylo nutné vypustit přemrštěný požadavek způsobení méně závažného následku než toho, který hrozil, a nahradit jej například pouhým obecným požadavkem přiměřenosti použitého prostředku s tím, že jednajícímu nesmí být v době spáchání činu zřejmé, že svým jednáním zasáhne zájem v daném případě výrazně převažující zájem ohrožovaný nebezpečím.

3.3 § 141 odst. 1 TZ vymežující zvlášť závažný zločin zabití

3.3.1 Základní teoretický výklad k problematice zvlášť závažného zločinu zabití

Zvlášť závažný zločin zabití patří mezi trestné činy proti životu a zdraví, které jsou systematicky zařazeny do hlavy I zvláštní části TZ.²³⁴ Jde o velmi specifický trestný čin, který byl do trestního zákoníku zařazen teprve rekonstrukcí trestního práva hmotného roku 2009 v reakci zákonodárce na nutnost zohlednit nižší společenskou škodlivost případů úmyslného usmrcení jiné osoby, ke kterému došlo v důsledku společensky omluvitelného stavu myslí pachatele v době spáchání činu.²³⁵ Takové případy jsou tedy mírněji trestné než situace, kdy pachatel úmyslně usmrtil jiného v obvyklém stavu své myslí,²³⁶ a z toho důvodu představuje zabití privilegovanou skutkovou podstatu ve vztahu k zvlášť závažnému zločinu vraždy ve smyslu § 140 TZ (neboť zahrnuje základní skutkovou podstatu vraždy²³⁷ spolu se zvláštními polehčujícími okolnostmi spočívajícími v mimořádném duševním stavu pachatele).²³⁸

Je však nutno mít na paměti, že vzhledem k mimořádnému společenskému významu objektu tohoto trestného činu, kterým je lidský život, mohou být privilegovány pouze takové duševní stavy pachatele, které jsou ze společenského hlediska alespoň částečně pochopitelné a ospravedlnitelné, a tudíž snižují společenskou škodlivost činů spáchaných v jejich důsledku.²³⁹ Subjektivní stránka trestného činu zabití tedy vyžaduje, aby pachatel jednal buď

234 Hlava I zvláštní části TZ

235 Důvodová zpráva k § 139 TZ

236 § 140 a § 141 odst. 1 TZ

237 § 140 odst. 1 a 2

238 JELÍNEK: *Trestní právo hmotné...*, s. 534

239 ŠÁMAL: *Trestní zákoník. Komentář...*, § 141, s. 1488 - 1495

v silném rozrušení ze strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí mysli, nebo v přímé souvislosti s předchozím zavrženíhodným jednáním poškozeného.²⁴⁰

Interpretací pojmu silného rozrušení se ve své judikatuře mnohokrát zabýval NS, který konstatoval, že se musí jednat o „*duševní stav, v němž pachatel jak vnitřně, tak zpravidla i navenek vykazuje značné emoční vzrušení či neklid, které ovlivňují jeho další jednání a projevují se v průběhu činu, a to bez ohledu na okolnost, zda se na takovém rozrušení podílí též nervová labilita či přímo duševní porucha pachatele (tzv. psychická predispozice), anebo jestli je příčinou silného rozrušení pouze vlastní strach, úlek, zmatek nebo jiné omluvitelné hnutí mysli pachatele.*“²⁴¹ Z toho lze dovodit, že v praxi bývá poměrně striktně posuzováno, zda-li duševní stav pachatele skutečně vykazuje znaky silného rozrušení ve smyslu § 141 odst. 1 TZ, a zda-li je tudíž nutné hodnotit jeho čin jako méně společensky škodlivý v porovnání s vraždou.

3.3.2 Problematické aspekty ustanovení § 141 odst. 1 TZ z pohledu ústavního pořádku a jeho ústavněprávní analýza

Přísné požadavky na „kvalitu“ rozrušení pachatele v době spáchání činu jsou vzhledem k výše zmíněnému zásadnímu významu hodnoty lidského života naprosto logické a pochopitelné - jakékoli úmyslné usmrcení jiné osoby je totiž vždy velmi podstatným zásahem do trestním právem chráněných statků, pročež důvody pro jeho alespoň částečnou legitimizaci musí být velmi pádné. V tomto aspektu tedy ustanovení § 141 odst. 1 TZ neshledávám jako problematické z hlediska ústavnosti.

Mírně problematickou však může z tohoto pohledu být druhá možná alternativa omluvitelného psychického stavu pachatele vyjádřená ve skutkové podstatě trestného činu zabítí, kterou je jeho jednání „*v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného.*“ I k obsahu pojmu zavrženíhodného jednání poškozeného se ve své judikatuře v hojné míře vyjadřoval NS, přičemž dospěl k závěru, že „*Zavrženíhodným jednáním poškozeného může být jen takové jednání poškozeného, které se obecně považuje za chování v příkrém rozporu s morálkou a svědčí o morální zvrhlosti, bezcitnosti, sobectví a o neúctě poškozeného k ostatním osobám nebo ke společnosti. Jde o jednání zlé, zraňující, ponižující*

240 § 141 odst. 1 TZ

241 Usnesení NS 7 Tdo 793/2010

nebo hrozící způsobením závažné újmy na právech. Není jím ovšem každé fyzické napadání, ani spory, potyčky, strkanice apod., ale musí jít o skutečně velmi intenzivní jednání.“²⁴²

Z toho vyplývá, že na zavrženíhodné jednání poškozeného jsou kladeny vysoké nároky co do jeho intenzity a dopadů v psychické a emoční sféře pachatele, což potvrzuje i Jaromír Hořák, který tvrdí, že negativní charakter provokujícího jednání poškozeného musí být opravdu velmi značný, neboť vzhledem k mimořádnému společenskému významu zájmu na ochraně lidského života nemůže být ani jako částečně omluvitelný důvod jeho usmrcení akceptována reakce pachatele na jakékoli jednání poškozeného, které mu působí určité nepříznivé důsledky.²⁴³

S těmito závěry v zásadě naprosto souhlasím, neboť jsem si samozřejmě vědom toho, že ochrana lidského života je esenciálním zájmem nejen jednotlivce, ale i společnosti jako celku. Přesto ale shledávám drobnou možnost jisté problematičnosti interpretace pojmu zavrženíhodného jednání poškozeného v některých konkrétních případech. V souvislosti s tím odkazuji na usnesení NS, ve kterém NS stanovil, že jako reakce pachatele na předchozí zavrženíhodné jednání poškozeného nemůže být posouzena situace, kdy pachatel v době spáchání činu již nebyl po emocionální stránce ovlivněn jednáním poškozeného, nicméně jeho jediným cílem bylo se poškozenému pomstít, případně se ujmout jeho potrestání namísto příslušného orgánu veřejné moci.²⁴⁴

NS v citovaném rozhodnutí zdůrazňuje již zmiňovanou nutnost mimořádné intenzity zraňujícího jednání poškozeného a v souvislosti s tím uvádí, že jeho negativní účinek v psychické a citové sféře pachatele musí v době spáchání činu stále trvat, přičemž myšlenkové procesy včetně rozhodování pachatele k provedení činu jím musí být ovlivněno. Pavel Šámal se naproti tomu v komentáři k § 141 TZ sice ztotožňuje se závěrem ohledně nezbytnosti velmi vysoké intenzity zlého jednání poškozeného, nicméně následek, k němuž v citovaném usnesení dospěl NS, zde výslovně neuvádí (jelikož zde však požadavky na kvalitu zavrženíhodného jednání poškozeného popisuje velmi podrobně a mj. konstatuje, že musí jít o „jednání mimořádně zlé, zraňující, ponižující či způsobilé způsobit jinému závažnou újmu na

242 Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 8. 6. 2011, sp. zn. 3 Tdo 575/2011 (NS 8565/2011)

243 HOŘÁK, Jaromír: Vražda a zabití v novém trestním zákoníku. *Bulletin advokacie*, 2009, roč. 20, č. 10, s. 53

244 Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 12. 2012, sp. zn. 8 Tdo 1513/2012 (NS 6263/2012)

jeho právech,“ lze důvodně předpokládat, že rovněž předpokládá značné ovlivnění duševního stavu pachatele v době spáchání činu).²⁴⁵

S těmito názory se mohu v obecné rovině ztotožnit, neboť plně souhlasím s již několikrát zmiňovanou tezí, že jako (byť jen částečně) ospravedlnitelný důvod k úmyslnému usmrcení jiného nemůže být zdaleka považováno každé jeho jednání, jež je pro pachatele nepřijemné. Nerozumím však tomu, z jakého důvodu v uvedeném rozhodnutí NS bez dalšího vyloučil možnost, že by jednání poškozeného mohlo vyvolat zásadní důsledky v emoční sféře pachatele ovlivňující jeho jednání v době spáchání činu, jen proto, že pachatel jednal s úmyslem se poškozenému pomstít (což se podle mého názoru rozhodně vzájemně nevylučuje). Přestože tedy NS i Šámal zjevně mají obdobný názor na potřebnost výjimečné intenzity zlého jednání poškozeného, dopustil se zde NS podle mého názoru drobné chyby při interpretaci pojmu zavrženíhodného jednání v podobě jeho příliš restriktivního výkladu, který, ač se přikláním k závěru, že rozhodnutí NS bylo v daném případě vzhledem ke všem okolnostem případu v konečném důsledku spíše správné, za určitých okolností nepochybně může vést k protiústavnímu zásahu veřejné moci do lidských práv pachatele.

NS zde podle mého názoru vycházel z pouze neúplných, a tudíž nedostatečných skutkových zjištění ohledně klíčových skutečností nutných ke správnému posouzení a rozhodnutí věci. V rozhodovaném případě se jednalo o těžké ublížení na zdraví, kterého se pachatel dopustil z toho důvodu, že poškozený odcizil jeho manželce rodinné šperky.²⁴⁶ NS zde bez dalšího konstatoval, že se jednalo pouze o běžnou krádež věci, k níž pachatel neměl nijak hluboký citový vztah, a tudíž byl motivovaný jen a pouze vidinou pomsty, aniž by jednání poškozeného v jeho mysli vyvolalo jakékoli ospravedlnitelné myšlenkové procesy, podle mého názoru však zcela opomněl v potřebném rozsahu zjistit rozhodné skutečnosti, jež by ho k tomuto závěru mohly nade vší pochybnost vést. Uznal tak pachatele vinným ze spáchání zvláště závažného zločinu těžkého ublížení na zdraví podle § 145 odst. 1 TZ²⁴⁷ namísto přečinu ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky podle § 146a odst. 1, 3 TZ²⁴⁸ (privilegující důvody v podobě silného rozrušení pachatele v době spáchání činu či jeho

245 ŠÁMAL: *Trestní zákoník. Komentář...*, § 141, s. 1488 - 1495

246 Usnesení NS 8 Tdo 1513/2012

247 § 145 odst. 1 TZ

248 § 146 odst. 1, 3 TZ

ovlivnění předchozím zavrženímhodným jednáním poškozeného se zde uplatní obdobně jako ve vzájemném poměru trestných činů vraždy a zabití²⁴⁹).

Bylo však na základě zjištěných skutečností možné jednoznačně tvrdit, že pachatel nebyl předchozím jednáním poškozeného v podobě krádeže rodinných šperků jeho manželky v době spáchání činu po citové stránce ovlivněn, a že toto jednání tudíž nemůže být posouzeno jako privilegující pohnutka k činu pachatele? Může být sama skutečnost, že pachatel byl motivován především pomstou, dostatečným důkazem toho, že předchozí jednání poškozeného nesplňovalo potřebné znaky „*zavrženíhodného jednání*“? Osobně se domnívám, že v žádném případě. NS se zde dopustil pochybení v podobě příliš restriktivního výkladu tohoto pojmu, což s sebou zákonitě nese riziko, že soudy ve své rozhodovací praxi budou některé méně společensky škodlivé činy hodnotit jako více společensky škodlivé, což téměř vždy vyústí v protiústavní zásah do lidských práv jejich pachatelů.

3.3.3 Aplikace testu proporcionality, výstup z provedeného ústavněprávního rozboru a formulace vhodného řešení

Uvažme tedy situaci, že se v uvedeném případě jednalo o velmi cenné rodinné šperky patřící manželce obviněného, jež tak jejich odcizením utrpěla těžkou citovou újmu. Jelikož manželka je osobou obviněnému blízkou, obviněný samozřejmě pocíťoval její újmu jako újmu vlastní, a byl tedy jednáním poškozeného po emoční stránce velmi výrazně ovlivněn. S výjimkou toho byl poškozený nechvalně známým majetkovým zločincem, jenž již odcizil finanční prostředky i velmi cenné osobní věci celé řadě osob. Čin obviněného vyvolaný jednáním poškozeného tak může poškozeného od jeho další trestné činnosti odradit. Samozřejmě je v demokratickém právním státě zcela nepřijatelné, aby soukromá osoba přejímala úlohu orgánů činných v trestním řízení a sama „sankcionovala“ pachatele trestných činů, nicméně skutečnost, že čin obviněného může odradit poškozeného od jeho další kriminální činnosti, musí být zohledněna při posuzování společenské škodlivosti činu obviněného - ten v tomto případě svým činem sice intenzivně zasáhl velmi významný statek (lidské zdraví), na druhou stranu ovšem zabránil budoucímu působení majetkové i psychické újmy celé řadě osob, kterým by poškozený mohl odcizit jejich majetek.

V takovém případě by tedy k dostatečné ochraně zájmu dotčeného jednáním obviněného (lidského zdraví) nepochybně postačovaly mírnější prostředky než uplatnění

249 ŠÁMAL: *Trestní zákoník. Komentář...*, § 141, s. 1488 - 1495

trestních sankcí podle § 145 odst. 1 TZ, konkrétně tedy použití mírnější trestní sazby vymezené ustanovením § 146a odst. 3 TZ.²⁵⁰ Z toho důvodu by aplikace ustanovení § 145 odst. 1 TZ **byla vyhodnocena jako protiústavní v druhém bodu testu proporcionality, kterým je zkoumání „potřebnosti“ použitého prostředku,**²⁵¹ neboť v tomto případě lze stejného výsledku v oblasti ochrany lidského zdraví dosáhnout i mírnější, méně omezující cestou.

Výstupem z analýzy ustanovení § 141 odst. 1 TZ je tedy závěr, že není nutné formulaci tohoto ustanovení nijak měnit, neboť případné problémy z hlediska jeho ústavnosti spočívají především v riziku vadné interpretace pojmu předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného. Požadavky na nutné znaky tohoto zavrženíhodného jednání jsou velmi podrobně vymezeny odbornou i komentářovou literaturou i judikaturou, kromě toho okolo nich panuje v řadách odborné veřejnosti poměrně jednoznačná shoda, z toho důvodu lze konstatovat, že nebezpečí jeho nesprávné interpretace v praxi není natolik vysoké, přesto však takové riziko podle mého názoru existuje (viz výše uvedený případ).

Z toho důvodu se domnívám, že vůči jinak naprosto logickému a pochopitelnému požadavku restriktivního výkladu pojmu zavrženíhodného jednání poškozeného je nutno v praxi přistupovat s náležitou opatrností a vždy si důsledně ověřovat veškeré relevantní skutečnosti nutné k posouzení toho, zda-li jednání poškozeného skutečně nemůže být takto posouzeno, neboť v zájmu dostatečné ochrany společenských hodnot je třeba umět důsledně rozlišit případy méně společensky škodlivé od společensky škodlivějších.

250 § 146a TZ

251 BARTOŇ: *Základní práva...*, s. 96

Závěr

Jak jsem již v této diplomové práci mnohokrát konstatoval, trestní právo je odvětvím veřejného práva, které má naprosto nezastupitelný společenský význam. Jeho úkolem je totiž taxativně vymezit společensky nejškodlivější případy dotčení nejdůležitějších společenských vztahů, zájmů a hodnot, které vzhledem ke své mimořádné důležitosti požívají i ústavněprávní ochrany (jedná se tedy o naprosto esenciální hodnoty demokratické společnosti), a následně na ně prostřednictvím efektivního mechanismu trestních sankcí adekvátně reagovat.

Vzhledem k tomu, že jakékoli trestněprávní zásahy ze strany veřejné moci jsou z povahy věci vysoce intenzivní a spojují se s řadou negativních důsledků v osobní sféře obviněného i jiných osob, měla by být trestní represe uplatňována velice citlivě a pouze v případech, kdy je to k ochraně nejzákladnějších společenských hodnot nezbytné. Skutečnost, že prostředky trestního práva slouží k ochraně společnosti před nejzávažnějšími formami protiprávního jednání, však podtrhuje jeho důležitost, jedná se o naprosto klíčový a nepostradatelný prostředek realizace pozitivních závazků veřejné moci vůči společnosti.

Vzhledem k výše uvedeným skutečnostem nelze ani v nejmenším pochybovat o existenci celé řady styčných bodů trestního a ústavního práva, reflexi mnoha ústavních principů do trestní legislativy a konkrétních postupů orgánů činných v trestním řízení v praxi a nepostradatelnosti trestněprávní úpravy pro vymezení nutného zákonného rámce pro veřejnou moc při naplňování svých závazků maximálně chránit hodnoty ústavněprávního

významu. Je tak více než zřejmé, že pokud trestněprávní úprava obsahuje určité právní normy či instituty, které jsou v rozporu s ústavním pořádkem, případně které jsou podle ustálené praxe vycházející především z doktrinálních názorů či judikatury interpretovány způsobem s ním nesouladným, mohou být důležité zájmy demokratické společnosti skutečně velmi nežádoucím způsobem zasaženy.

Právě z tohoto důvodu jsem se rozhodl se ve své diplomové práci věnovat právě problematickým aspektům české trestněprávní úpravy z pohledu ústavního pořádku. V konkrétní rovině jsem tedy prováděl rozbor problematických ustanovení trestního zákoníku, jež jsou podle mého názoru formulována či interpretována způsobem, který za určitých okolností může vést k disproporcionálnímu (tedy protiústavnímu) zásahu do určitých ústavně chráněných hodnot, odůvodňoval jsem své závěry o jejich protiústavnosti a následně vždy navrhoval takový způsob legislativního ošetření dané záležitosti, který pokládám za ústavně konformní, a tedy vhodnější.

Provedené ústavněprávní analýzy vybraných problematických ustanovení trestního zákoníku mě vždy utvrdily v přesvědčení o jejich protiústavnosti. V některých případech byl poté návrh vhodnějšího legislativního řešení nasnadě, v jednom konkrétním případě však již byl již mírně problematictější - konkrétně se jednalo o ustanovení § 141 TZ vymežující zvlášť závažný zločin zabití, kde protiústavnost nespočívala v nevhodné legislativní formulaci, nicméně v přístupu českých soudů k interpretaci pojmu předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného. Tento pojem je podle mého názoru v souladu s judikaturou NS vykládán příliš restriktivně, což samozřejmě může v některých konkrétních případech vyústit v „přecenění“ společenské škodlivosti pachatelova jednání, a tudíž v jeho přísnější kvalifikaci a nepřiměřené potrestání, které má přirozeně za následek protiústavní zásah do ústavně zaručených práv pachatele.

Na úplný závěr své diplomové práce tedy mohu konstatovat, že přestože českou trestněprávní úpravu jako celek pokládám za poměrně precizní a komplexní, jelikož se důsledně snaží postihovat nejzávažnější formy protispolečenských jednání a prostřednictvím obsáhlé úpravy trestního procesu poté dosahovat náležitého zjištění a spravedlivého potrestání co možná největšího počtu trestných činů, nepochybuji bohužel ani o skutečnosti, že vykazuje určité nikoli zanedbatelné nedostatky, které by z hlediska vyhovění požadavku řádné ochrany elementárních společenských hodnot skutečně mohly být velmi problematickými.

Z toho důvodu by podle mého názoru bylo velmi vhodné, aby se Ústavní soud jakožto orgán ochrany ústavnosti ČR konkrétními problémy nastíněnými v této diplomové práci zabýval, neboť z pohledu účelnosti českého trestního práva by bylo velmi výrazným posunem vpřed, pokud by v daných záležitostech dospěl k některé z vhodnějších alternativ řešení.

Seznam použitých zdrojů

PRÁVNÍ PŘEDPISY:

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů
Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 ze dne 16. 12. 1992, o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku ČR
Ústavní zákon č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti ČR, ve znění pozdějších předpisů
Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., o sjednání Úmluvy o právech dítěte, ve znění účinném od 6. 2. 1991
Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
Trestní zákoník Spolkové republiky Německo, ve stavu k 1. 1. 2014
Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů
Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů
Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů
Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

ODBORNÁ LITERATURA:

- JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část.* 5. vydání. Praha: Leges, 2016.
- NOVOTNÝ, Oto a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část.* 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2007
- OSINA, Petr: *Teorie práva.* Praha: Leges, 2013
- BARTOŇ, Michal a kol.: *Základní práva.* Praha: Leges, 2016,
- ŠÁMAL, Pavel a kol.: *Trestní zákoník: komentář.* 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012
- ŠÁMAL, Pavel a kol.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář.* 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011
- ŠÁMAL, Pavel a kol.: *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář.* 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2018
- DRAŠTÍK, Antonín a kol.: *Trestní zákoník. Komentář.* Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2015.
- SLÁDEČEK, Vladimír a kol.: *Ústava České republiky. Komentář.* 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2016.
- HUSSEINI, Faisal a kol.: *Listina základních práv a svobod. Komentář.* Praha: C. H. Beck, 2020.
- RYCHETSKÝ, Pavel a kol.: *Ústava ČR. Ústavní zákon o bezpečnosti ČR: Komentář.* Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2015.
- LANGÁŠEK, Tomáš a kol.: *Listina základních práv a svobod: komentář.* Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012

ODBORNÉ ČLÁNKY:

- ŠÁMAL, Pavel. Trestní zákoník a naplňování funkcí a základních zásad trestního práva hmotného. *Bulletin advokacie*, 2009, roč. 20, č. 10, s. 22.
- MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. Restorativní potenciál trestního práva hmotného. *Trestněprávní revue*, 2014, roč. 13, č. 10, s. 233
- ŠÁMAL, Pavel. Trestání v oblasti hospodářských trestných činů z hlediska jeho účelu a smyslu podle zákona včetně obecných principů a zásady subsidiarity trestní represe. In: ZOUFALÝ, Vladimír a kol. (eds.). *XX. Karlovarské právnícké dny - Jubilejní sborník.* Praha: Leges, 2012, s. 246
- JELÍNEK, Jiří. K přechodu trestní odpovědnosti právnické osoby na právního nástupce. *Bulletin advokacie*, 2015, roč. 26, č. 5, s. 21

- PROCHÁZKA, Antonín. Legalita, legitimita a kontinuita. *Právní rozhledy*, 1995, roč. 3, č. 10, s. 408
- ŠERÁ, Hana. Historické kořeny a východiska zakotvení lidských práv v systému práva. *Právní rozhledy*, 2020, roč. 28, č. 6, s. 207
- HULMÁKOVÁ, Jana, VÁLKOVÁ, Helena. Trestněprávní ochrana dětí podle nového trestního zákoníku. *Trestněprávní revue*, 2010, roč. 9, č. 10, s. 307
- VICHEREK, Roman. Jak trestat děti a trestně neodpovědné mladistvé. *Trestněprávní revue*, 2016, roč. 15, č. 1, s. 1
- MATIAŠKO, Maroš. K otázce věkové hranice trestní odpovědnosti. Realita a mystifikace. *Trestněprávní revue*, 2008, roč. 7, č. 7, s. 214
- VÁLKOVÁ, Helena. Věk a jeho význam pro stanovení dolní hranice trestní odpovědnosti. *Právní rozhledy*, 1997, roč. 5, č. 6, s. 289
- WINTR, Jan. Alexyho vážící formule. *Právník*, 2016, roč. 155, č. 5, s. 446 - 461
- KUCHTA, Josef. Několik poznámek k postavení a formulaci okolností vylučujících protiprávnost v připravované rekodifikaci trestního zákona. *Trestněprávní revue*, 2003, roč. 2, č. 2, s. 47
- KUBOVÁ, Olga. K některým otázkám krajní nouze. *Bulletin advokacie*, 1998, roč. 9, č. 10, s. 49
- HOŘÁK, Jaromír. Vražda a zabití v novém trestním zákoníku. *Bulletin advokacie*, 2009, roč. 20, č. 10, s. 53

INTERNETOVÉ ZDROJE:

- HULÁN, Petr. *Nový trestní zákoník (rekodifikace trestního práva)* [online]. Mka.nosko.cz, 11. 4. 2014 [cit. 2021-03-04]. Dostupné z: <https://www.mka-nosko.cz/posts/novy-trestni-zakonik-rekodifikace-trestniho-prava/>
- NOVÁK, František. *Děti za mřížemi: Hranice trestní odpovědnosti rozděluje svět* [online]. Euro.cz, 17. 3. 2017 [cit. 2021-03-22]. Dostupné z: <https://www.euro.cz/politika/deti-za-mrizemi-hranice-trestni-odpovednosti-rozdeluje-svet-1336960>
- BEBAROVÁ RUJBROVÁ, Zuzana. *Snížení hranice trestní odpovědnosti není řešením* [online]. Zrcadlo.net. 18. 5. 2016 [cit. 2021-03-23]. Dostupné z: <http://zrcadlo.net/clanky/Snizeni-hranice-trestni-odpovednosti-neni-resenim-2870/>

JANOŠEK, Artur, JANOŠ, Václav. *Za mříže už od 14 let. Poslanci chtějí nižší hranici trestní odpovědnosti* [online]. Idnes.cz, 5. 9. 2019 [cit. 2021-03-23]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/kriminalita-mladistvych-nasili-snizeni-pravni-odpovednosti.A190904_111059_domaci_blj

ŘEZNÍČEK, David. *Okolnosti vylučující protiprávnost* [online]. Reznicek.cz, 15. 2. 2020 [cit. 2021-03-29]. Dostupné z: http://www.reznicek.cz/cs/?option=com_content&view=article&id=46:kontrola-veci-a-prohlidky-zamestnancu-provadene-zamestnavatelem&catid=11&Itemid=467

LUXOVÁ, Lucie. *Krajní nouze v trestním právu* [online]. Epravo.cz, 8. 7. 2015 [cit. 2021-03-29]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/krajni-nouze-v-trestnim-pravu-98189.html>

JUDIKATURA:

Nález ÚS ze dne 12. 10. 1994, Sp. zn. Pl. ÚS 4/94 (46/1993 USn.)

Nález ÚS ze dne 21. 12. 1993, Sp. zn. Pl. ÚS 19/93

Nález ÚS ze dne 20. 9. 2006, Sp. zn. II. ÚS 566/05 (170/2006 USn.)

Nález ÚS ze dne 4. 2. 2020, Sp. zn. Pl. ÚS 15/19 (ÚS 143/2020)

Nález ÚS ze dne 12. 11. 2013, Sp. zn. Pl. ÚS 22/13 (185/2013 USn.)

Nález ÚS ze dne 10. 9. 2009, sp. zn. Pl. ÚS 27/09 (199/2009 USn.)

Nález ÚS ze dne 6. 2. 2001, sp. zn. Pl. ÚS 42/2000 (64/2001 Sb.)

Nález ÚS ze dne 17. 3. 2009, sp. zn. Pl. ÚS 24/08 (56/2009 USn.)

Nález ÚS ze dne 10. 7. 2014, sp. zn. Pl. ÚS 28/13-3 (137/2014 USn.)

Nález ÚS ze dne 9. 8. 2016, sp. zn. III. ÚS 1716/16 (151/2016 USn.)

Nález ÚS ze dne 13. 8. 2002, sp. zn. Pl. ÚS 3/02 (105/2002 USn.)

Usnesení NS ze dne 25. 8. 2010, sp. zn. 7 Tdo 793/2010 (R 14/2011 tr.)

Usnesení NS ze dne 8. 6. 2011, sp. zn. 3 Tdo 575/2011 (NS 8565/2011)

Usnesení NS ze dne 18. 12. 2012, sp. zn. 8 Tdo 1513/2012 (NS 6263/2012)

Rozhodnutí Nejvyššího soudu České socialistické republiky ze dne 16. 8. 1971, sp. zn. 3 Tz 54/71 (R 26/1972 tr.)

Usnesení Nejvyššího soudu Slovenské socialistické republiky ze dne 11. 12. 1980, sp. zn. 3 To 72/80 (R 20/1982 tr.)

OSTATNÍ:

C. H. Beck: *Ministryně spravedlnosti ke snížení hranice trestní odpovědnosti*. Právní zpravodaj. 2010, č. 50 (PZ 50/2010)

Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009, trestnímu zákoníku

Důvodová zpráva k zákonu č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů

Abstrakt

Tato diplomová práce se zabývá problematikou ústavněprávních aspektů českého trestního práva. Úvodní dvě kapitoly mají čistě výkladový charakter, pročež v nich nejprve nastiňuji základní vztah trestního práva k právu ústavnímu, dále pojednávám o problematice reflexe ústavních principů do zásad trestního práva hmotného a následně se zaměřuji na konkrétní ústavněprávní hodnoty požívající trestněprávní ochrany.

Třetí kapitola je poté již kapitolou praktického charakteru, sleduje tedy ryze výzkumné účely. Věnuji se v ní rozboru konkrétních problematických (tedy podle mého názoru protiústavních) ustanovení trestního zákoníku. U každého jednotlivého ustanovení nejprve provádím jeho teleologickou interpretaci s cílem zjištění jeho smyslu a účelu, následně prostřednictvím ústavněprávní argumentace (především formou komparace odborných názorů na danou záležitost a aplikace testu proporcionality podle judikatury Ústavního soudu) odůvodňuji jeho domnělou protiústavnost a na závěr navrhuji jeho vhodnější legislativní formulaci, která by podle mého názoru měla vést k eliminaci či alespoň snížení rizika protiústavních zásahů, k nimž by v důsledku jeho aplikace mohlo docházet.

Klíčová slova

Ústavní právo, trestní právo, ústavněprávní aspekty trestního práva, ústavní principy, zásady trestního práva, ústavnost, ústavní pořádek, trestněprávně chráněné hodnoty,

materiální jádro Ústavy, princip proporcionality, soulad trestní legislativy s ústavním pořádkem, problematická ustanovení trestního zákoníku

Abstract

This thesis deals with the issue of constitutional aspects of Czech criminal law. The first two chapters are strictly theoretical, therefore they contain introduction to the relationship between constitutional and criminal law, the other problem having been described here is reflection of the constitutional principles to the substantive criminal law's principles and finally, I concentrate on the topic of individual constitutional values being protected by criminal law. The second chapter is very extensive due to large amount of information contained in the topic it is concentrated on. The third chapter is completely practical, so it follows strictly scientific purposes. It is concentrated on the analysis of certain problematic legislative provisions of the Czech Criminal Code. The procedure of the analysis of each individual provision is the following: first, I realize a theological interpretation of it in order to find out its sense and purpose. Then, I use constitutional arguments (mainly the test of proportionality formulated by the Constitutional Court of the Czech republic) to explain my conclusion about its non-compliance with the Czech constitutional order and finally, I suggest its more suitable legislative formulation, so that the possibility of unconstitutional interventions caused by its application is eliminated or reduced as much as possible.

Key words

Constitutional law, Criminal law, constitutional aspects of criminal law, constitutional principles, principles of substantive criminal law, constitutionality, constitutional order, values protected by criminal law, material core of the Czech constitution, principle of proportionality, accordance of the criminal legislation with the constitutional order, problematic provisions of the Czech Criminal Code